

Agata Aleksandra Kluczek

Ex nummis historia

Szkice o obrazach
numizmatycznych
w badaniach nad dziejami
starożytnego Rzymu

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Ex nummis hiſtoria

Agata Aleksandra Kluczek

Ex nummis historia

Szkice o obrazach
numizmatycznych
w badaniach nad dziejami
starożytnego Rzymu

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego ♦ Katowice 2021

[Kup książkę](#)

Recenzent
Renata Ciołek

Spis treści

Uwagi wstępne ♦ 9

♦ Część I

Numizmat *in se*, jego twórcy, władza i historia

♦ Rozdział 1

Narzędzia, ludzie i bogowie

1.1. Tworzenie monet — *Illviri monetales* aaaff i inni ♦ 19

1.2. *Familia monetalis* ♦ 24

1.3. Tworzenie monet — świadectwa ikonograficzne ♦ 30

1.4. Moneta w ikonografii numizmatycznej ♦ 36

♦ Rozdział 2

Moneta, władza i historia

2.1. Król Servius „*primus signavit aes*” ♦ 44

2.2. „Czemu na monecie jest okręt, z drugiej strony — dwugłowiec?” ♦ 50

2.3. Antyczni o znaczeniu wyobrażeń monetarnych ♦ 54

2.4. Na antypodach ideologii imperialnej albo antycesarski pastisz ♦ 61

♦ Część II

Tworzenie wyobrażenia numizmatycznego

♦ Rozdział 1

Przekształcanie słowa w obraz — określanie jego tematu

- 1.1. Zdarzenie i temat — ich wybór i charakterystyka ♦ 67
 - ♦ *Bellum* ♦ 68
 - ♦ *Pax* ♦ 69
- 1.2. Inskrypcja — treść i konstrukcja ♦ 70
 - ♦ Idee, czyny i ich protagonista ♦ 73
- 1.3. Ikonografia i inskrypcja — konfiguracje strukturalne, współzależność i rozłączność ♦ 75
 - ♦ Inskrypcja i ikonografia — „konsonans” ♦ 78
 - ♦ Inskrypcja i ikonografia — „dysonans”? ♦ 80

♦ Rozdział 2

Obraz — nadawanie kształtu

- 2.1. „Retoryka” wizualna i „zaprogramowane” obrazy ♦ 83
- 2.2. Personifikacje ♦ 85
 - 2.2.1. „Alegoryczne personifikacje”: *abstracta* i *virtutes* ♦ 86
 - 2.2.2. Personifikacje geograficzne: *imagines provinciarum mundi* ♦ 90
- 2.3. Klasyfikacja elementów (i) wyobrażeń numizmatycznych ♦ 95
- 2.4. Sposoby i modele kodowania treści ideowych w wyobrażeniach numizmatycznych ♦ 98
- 2.5. Program ikoniczny, kompozycja i system zhierarchizowany ♦ 101
 - ♦ Hierarchia ♦ 102
 - ♦ Detal ♦ 103

♦ Rozdział 3

Topika, oryginalność — nowatorstwo wyobrażeń numizmatycznych

- 3.1. System semantyczny i *topoi* ikonograficzne ♦ 106
- 3.2. *Koinè* ikonograficzna ♦ 108
 - ♦ Cezar i słoń. Adaptowanie obrazu i akceptacja władzy rzymskiej ♦ 110
 - ♦ Rzymianie anektują wilczycę. Typizacja przestrzenno-kulturowa obrazów ♦ 112
 - ♦ Tryumfator w kwadrydze. Jeden pomysł ikonograficzny — funkcja czasu ♦ 115
- 3.3. *Curiosa* typologiczno-ikonograficzne ♦ 117
 - ♦ *Curiosum* ♦ 118
 - ♦ *Hapax* ikonograficzne ♦ 120
- 3.4. Błędy, osobliwości i omyłki typologiczno-ikonograficzne ♦ 121

♦ Część III

(Od)czytanie, czyli (z)rozumienie wyobrażenia numizmatycznego

♦ Rozdział 1

Niejednoznaczność: *mimesis*, fantazja i symbolizm wyobrażeń numizmatycznych

- 1.1. Symbolizm treści numizmatycznych ♦ 125
- 1.2. Polisemia treści numizmatycznych ♦ 126
- 1.3. Konotacje pierwotne i wtórne ♦ 129

♦ Rozdział 2

Konwenanse i sztuka krytyki

- 2.1. Czytelność wyobrażenia i ranga jego elementów: *środek* i *passe-partout* ♦ 133
- 2.2. Umowa — „czytanie” stron numizmatów ♦ 137
- 2.3. Symbolika i realizm, umowność i dosłowność
Przykład typów architektonicznych ♦ 141

♦ Rozdział 3

Analiza materiału numizmatycznego: metody, sposoby, procedury

- 3.1. Motywy topiczne i nieoryginalne a motywy niebanalne i indywidualne — selekcja ♦ 145
- 3.2. Rewersy — liczby typów i hierarchia wartości ♦ 149
- 3.3. Rewersy — grupy i kategorie tematyczne ♦ 155
 - ♦ Cesarski „sztafaż” ♦ 159
- 3.4. Moneta i aspekty ikonologii ♦ 163
- 3.5. Procedury badawcze w interpretowaniu numizmatów rzymskich ♦ 167

♦ Część IV

Numizmat, Sztuka i Historia

♦ Rozdział 1

Numizmatyczne portrety Rzymian

- 1.1. Przedstawienia w mennictwie w dobie republiki ♦ 173
- 1.2. Przedstawienia awersowe numizmatów w dobie cesarstwa ♦ 177

♦ Rozdział 2

Rzymianie i ich świat w świetle wyobrażeń numizmatycznych Zarys

- 2.1. Treści monet republikańskich ♦ 186
- 2.2. Aspekty ideologiczne w mennictwie imperialnym ♦ 193
- 2.3. Prowincjonalne horyzonty — treści mennictwa prowincjonalnego ♦ 203

♦ Rozdział 3

Numizmaty i Sztuka

- 3.1. „Przenośne Muzeum Sztuk Pięknych” ♦ 210
- 3.2. „Protomoneta” ♦ 218
- 3.3. „Ars et Historia in Nummis osculae sunt” ♦ 222

♦ Rozdział 4

Aspekty poznawcze wyobrażeń numizmatycznych

- 4.1. Numizmaty i wspólnota polityczno-społeczna imperium ♦ 227
- 4.2. Numizmatyczny panegiryk na cześć Rzymian i porządku rzymskiego ♦ 232
- 4.3. Numizmat, *memoria* i *damnatio memoriae* ♦ 235
- 4.4. Numizmat, *memoria*, *res gestae* i *monumentum* ♦ 243
- 4.5. Treści numizmatyczne i historia społeczna ♦ 249
- 4.6. Treści numizmatyczne: *res cotidianae* ♦ 252

Uwagi końcowe ♦ 257

Bibliografia ♦ 261

Wykaz skrótów ♦ 293

Indeksy

- Indeks 1.** Postacie historyczne, bóstwa, herosi, postacie mitologiczne i personifikacje pojęć abstrakcyjnych ♦ 299
- Indeks 2.** Autorzy antyczni i późnoantyczni wraz z informacją o ich dziełach ♦ 311
- Indeks 3.** Autorzy i współtwórcy (średniowieczni, nowożytni i współcześni) ♦ 315

Wykaz ilustracji, tabel i wykresów ♦ 325

Résumé ♦ 329

Summary ♦ 333

Uwagi wstępne

La Numismatique est la base de l'Iconographie.

Théophile Marion Dumersan (1780—1849), 1835, s. i

[...] il fallait considérer la Numismatique comme la soeur, la plus proche, de l'Histoire.

Adrien Blanchet (1866—1957), 1936, s. 3

Ex nummis historia. W ten sposób conte Alessandro Giacomo Magnaguti (1887—1966), jeden z wielkich „książąt” numizmatyki, zatytułował swe monumentalne, wielotomowe dzieło, w którym zawarł katalog dawnych numizmatów, czyli monet i medalionów¹. Z założenia było to więc opracowanie powściągliwe pod względem analizy i interpretacji skatalogowanego materiału, jednakże zarówno tytułem, jak i uwagami we wstępie autor wskazał znaczenie źródeł numizmatycznych w poznawaniu historii. Sięgam po tytuł tego dosyć leciwego studium, zresztą powracający w różnych projektach i publikacjach badaczy współczesnych², ponieważ jest inspirujący. W jego zwartym, charakterystycznym dla języka łacińskiego brzmieniu mieści się cały zbiór zagadnień szczegółowych, w tym potencjał źródeł numizmatycznych do odkrywania dziejów starożytnego Rzymu, a także metody i sposoby docierania do wiedzy zaszyfrowanej w hasłach i obrazach numizmatycznych.

Zainteresowanie antyczną monetą poświadczyli humaniści w XIV wieku³. Znajomości dawnych monet i inspiracji wizerunkami utrwalonymi w mennictwie

1 Magnaguti, 1949—1965.

2 Na przykład: Attianese, 1992; Trivero Rivera, Gennari, 2013.

3 Na przykład Giovanni de Matociis, zwany Mansionario (zm. 1337), w pracy *Historia imperialis* (Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Chig. I, VII, 259; Verona, Biblioteca Capitolare, Cod. CCIV; Roma, Biblioteca Vallicelliana, Cod. D.13), obejmującej biografie władców od Augusta, ok. 1313—1320 r.,

rzymskim w swych studiach nad portretami wybitnych osobistości dowiedli następnie Andrea Fulvio (*Illvstrivm imagines*, 1517) i Johannes Huttich (*Imperatorum romanorum libellus*, 1525)⁴. Wśród autorów takich *libri di medaglie*, czyli zbiorów notek biograficznych słynnych postaci, które ilustrowano portretami monetarnymi, był Jacopo de Strada (*Epitome du Thresor des antiquitez, c'est à dire pourtraits des vrayes medailles des Empp., tant d'Orient que d'Occident*, 1553)⁵ oraz wielu innych uczonych, kolekcjonerów, antykwariuszów. Nurt ten rozwijał się bowiem bujnie w XVI wieku i wspomagany był publikowanymi katalogami numizmatycznymi⁶. Wtedy to dostrzeżono w dawnych numizmatach źródło wiedzy o przeszłości. Æneas Vicus (1523—ok. 1560/1570?) i Sebastiano Erizzo (1525—1585), prekursorzy krytyki numizmatycznej, twierdzili, wzięwszy pod uwagę funkcje numizmatów, że są one zabytkami komemoratywnymi, świadkami historii. Bez świadectwa *numismata*, podobnie jak bez inskrypcji i ruin, można by się zastanawiać, czy opisywane przez historyków Rzymu antycznego wydarzenia w ogóle miały miejsce⁷. Wyolbrzymiano rangę numizmatów (*nummi* i *medaglie*) jako pierwszorzędного źródła wiedzy o przeszłości. W tym kontekście za szczególnie cenne uznawano wyobrażenia numizmatyczne.

Wartość wyobrażeń i napisów umieszczanych na krążkach numizmatów w badaniach nad starożytną historią rzymską obecnie bywa różnie oceniana⁸.

wprowadził portrety cesarskie wzorowane na wyobrażeniach z awersów monet antycznych (dostrzegł ich wartość ikonograficzną?). Francesco Petrarca (1304—1374) odcyfrowywał napisy i wyobrażenia umieszczone na monetach, a w *Rerum memorandarum liber* odwołał się do numizmatów np. przy opisie rządów Wespazjana. Giovanni Boccaccio (1313—1375), kiedy wzmiankował o urodzie cesarzowej Faustyny Młodszej w *De mulieribus claris*, powołał się na świadectwo brązowych monet. Z tej epoki pochodzą również pierwsze potwierdzenia kolekcjonowania dawnych numizmatów. W 1335 r. Oliviero Forzetta (Forza, ok. 1300—1373) kupił od magistra Simeona 5 „medali” z Wenecji. W 1351 r. doża wenecki Marino Faliero (1274—1355) posiadał 50 monet starożytnych. Por. np. Babelon, 1901, szp. 82—83; Magnaguti, 1907, s. 155—157; odnośnie do ilustracji w *Historia imperialis* i ich wierności antycznym pierwowzorom, ale również z uwagą, że niektórzy badacze widzą w tych rysunkach późniejsze uzupełnienie manuskryptu, por. Bertrand, Desbordes, Callu, 1986, s. 109—110. Sprzed 1480 r. pochodzi obraz Hansa Memlinga przedstawiający mężczyznę, który trzyma w ręce monetę z wizerunkiem Nerona, ob. Koninklijk Museum voor Schone Kunsten w Antwerpii. To kolejne wczesne świadectwo docenienia wartości dawnych monet i może ich kolekcjonowania.

4 Fulvio, 1517; Huttich, 1525.

5 Zob. de Strada, 1553.

6 Por. Veillon, 2008, s. 12—13. Zob. też Weiss, 1969; Dekesel, 1997 (i inne prace tego autora); Cunnally, 1999.

7 Zob. Vico, 1555, zwł. s. 48—49, 53—54, 59—60.

8 Por. Burnett, 1987, s. 66. Por. artykuły przeglądowe: Weigel, 1995, s. 241—253; Elkins, 2009, s. 25—46, w nich dalsza literatura. Por. np. Levick, 1982, s. 104—116; Madejski, 2013, s. 273—284.

Z jednej strony formułowane są osądy sceptyczne, posunięte aż do negacji wartości poznawczej tych zabytków. Niektóre z nich mogą mieć podłoże w tym, co pisał o źródłach numizmatycznych Arnold Hugh Martin Jones w studium *Numismatics and history*, stawiając je niżej niż źródła pisane i kwestionując ich rolę komunikacyjną między emitentami a użytkownikami⁹. Z drugiej strony wartość poznawcza monet i medalionów jest doceniana, a one same z mniejszym lub większym powodzeniem są wykorzystywane w pracach historyków starożytności rzymskiej. Inny autorytet w tej dziedzinie — Carol Humphrey Vivian Sutherland — między innymi w artykule *The Intelligibility of Roman Imperial Coin Types* wskazał spory potencjał poznawczy numizmatów¹⁰. To przykładowe dwa skrajne stanowiska, między nimi zaś rozciąga się przestrzeń dla analiz i objaśnień wyrażanych przez przedstawicieli różnych nauk i szkół, opinii formułowanych na polu źródłoznawczym i metodologicznym.

W tę dyskusję się nie włączam; doprawdy jest ona niewyczerpana, zresztą trudno o rozstrzygające wnioski w odniesieniu do całości mennictwa rzymskiego. Apriorycznie zakładam istotną wartość źródeł numizmatycznych w analizach historycznych, wiedząc przy tym, co pokazują liczne badania, że użyteczność numizmatów w przybliżaniu poszczególnych problemów świata rzymskiego jest po prostu różna.

Interesują mnie natomiast dwie główne kwestie. *Primo*, w jaki sposób dawni emitenci elementy otaczającej ich rzeczywistości i tradycji transmitowali w wyobrażenia numizmatyczne i do jakich formuł, szczególnie tych ikonograficznych, sięgali, charakteryzując ważne dla nich samych zdarzenia, wartości i postacie. *Secundo*, w jaki sposób lub za pomocą jakiej metody można odczytywać przekaz treści numizmatów i wykorzystać go w pogłębieniu wiedzy o dziejach Rzymu. Niniejsza publikacja jednak z założenia nie wyczerpuje zagadnienia. Jest to — zgodnie z tytułem — zbiór szkiców zarysowujących bogactwo problematyki wiążącej się z analizą numizmatów, zwłaszcza ich warstwy ikonograficznej. Wybiórczość przedstawionych tu problemów wynika również z wyjątkowości materiału źródłowego. Jego łączenie czy konfrontowanie ze świadectwami literackimi, epigraficznymi, archeologicznymi daje możliwość stawiania w badaniach większej liczby pytań i przynosi bardziej komplementarne wyniki w poznawaniu dziejów imperium. Natomiast numizmaty wyabstrahowane z tego szerszego kontekstu, zwłaszcza kiedy nie są wsparte analizą tekstów

Zob. też de Callatay, 2018, s. 29—56 (w odniesieniu do mennictwa greckiego, ale również prowincjonalnego).

⁹ Jones, 1956, s. 13—33. Ten osąd ostatnio trafnie dyskontuje Fleurs Kemmers. Zob. Kemmers, 2019, zwł. s. 63.

¹⁰ Sutherland, 1959, s. 46—55.

literackich, owszem, rzucają światło na wybrane sfery życia mieszkańców imperium rzymskiego, lecz dając bez wątpienia cenną wiedzę, jednak ją — tu generalizuję — zawężają do pewnych aspektów. Potrzebna więc jest, i to najlepiej pozyskiwana na bazie szerokiej kwerendy źródłowej, znajomość historii polityczno-społeczno-kulturowej danego czasu, by pełniej wykorzystać informacje dostarczane przez monety i medaliony. Te zależności źródłowe oraz ograniczenia pokazują na przykład Michael Grant (*Roman History from Coins. Some Uses of the Imperial Coinage to the Historian*) i Christopher Howgego (*Ancient History from Coins*) w swych syntetycznych opracowaniach¹¹. Ostatnio Clare Rowan podjęła się zadania przedstawienia waloru monet jako źródeł do badania historii w okresie walki o schedę po Juliuszu Cezarze i rządów Augusta (*From Caesar to Augustus (c. 49 BC — AD 14). Using Coins as Sources*)¹². Przy czym — wskazał to w swej monografii Lesław Morawiecki — akurat w tym okresie powstałe hasła i wyobrażenia umieszczane na monetach odbijają wyjątkowo żywo rywalizację o władzę w imperium i jej charakter¹³.

Zakreślone w poprzednim akapicie cele mojego opracowania sugerują, że ma ono charakter teoretyczno-problemowy. We wskazanych punktach ma rozwinąć kluczowe informacje podane w odnośnych, cennych studiach autorstwa Aleksandry Krzyżanowskiej (mennictwo prowincjonalne), Andrzeja Kunisza (mennictwo rzymskie) i Adama Ziółkowskiego (mennictwo republikańskie), a także Macieja Salamona (mennictwo późnego cesarstwa), zamieszczonych w *Vademecum historyka starożytnej Grecji i Rzymu*¹⁴. Z założenia bowiem niniejsza publikacja ma, poza wskazanymi zamierzeniami, wymiar propedeutyczny: stanowi wprowadzenie do analiz i interpretacji materiału numizmatycznego¹⁵. Kierując się, wobec powyższego, koniecznością uproszczenia całości, jej syntezy i nadania skromniejszych rozmiarów, nie rozwijam dyskusji w przypisach. Nie rozbudowuję bibliografii, dając w niej subiektywny i z konieczności niepełny,

11 Grant, 1958; Howgego, 1995.

12 Rowan, 2018.

13 Morawiecki, 2014 (pierwsze wydanie: 1989 r.).

14 Zob. Krzyżanowska, 2001, s. 253—311; Kunisz, 2001, s. 342—355; Ziółkowski, 2001, s. 312—341; Salamon, 1999, s. 490—584.

15 Jak wynika z przedstawionych w tekście głównym zamierzeń, pomijam historię mennictwa rzymskiego i kwestie metrologiczne; podobnie nie poruszam problematyki dotyczącej stempli monetarnych i ich powiązań. Poza sferą moich zainteresowań pozostają również polityka emisyjna w państwie rzymskim, systemy monetarne i obieg monetarny. Stan badań i uwagi metodologiczne w tym zakresie por. Kemmers, 2019, s. 37—53; por. też starsze, nadal cenne opracowanie: R. Alföldi, hrsg., 1989. Odnośnie do charakterystyki mennictwa (różnych kategorii) w poszczególnych okresach warto wskazać studia zamieszczone w opracowaniu *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*; zob. Metcalf, ed., 2012.

co podkreślam, spis nazwisk badaczy, zwłaszcza polskich, oraz opracowań obejmujących literaturę podstawową i prace cytowane w książce¹⁶.

Wyobrażenia na rzymskich numizmatach, szablonowe i oryginalne, związane były z państwem, władzą, szerzej: ze społeczeństwem i jego elitami. W pierwszej części opracowania próbuję wyłuskać z materiałów ikonograficznych i innych świadectw to, co sami starożytni przekazali o tym, kto i jak tworzył dawne numizmaty, oraz w jaki sposób przedstawiano Monetę. Wskazuję, że dawni autorzy, mieszkańcy imperium, dostrzegali wyobrażenia umieszczane na monetach i niekiedy trafnie je interpretowali; zauważali również związek między emitowaniem monet, wyobrażeniem na numizmatach a władzą sprawowaną przez cesarzy lub do której aspirowali pretendenci. Część druga dotyczy przede wszystkim metod, sposobów lub pojedynczych przykładów zamieniania w wyobrażenia numizmatyczne ważnych i dostrzeżonych przez emitentów cząstek ich rzeczywistości i tradycji. Podejmuję tu również próbę wskazania reguł specyficznego, właściwego numizmatyce języka i jego gramatyki (w takim znaczeniu tych pojęć, w jakim użyto ich na przykład w studiach Jocelyn Mary Catherine Toynbee oraz Marii Caccamo Caltabiano¹⁷). Innymi słowy, analizuję strukturalno-logiczne powiązania między materiałem ikonograficznym traktowanym całościowo i jego „morfemami” a treścią inskrypcji. Dalej omawiam wypracowany i utrwalony przez lata, a stosowany na numizmatach i innych zabytkach sztuki, system znaczeniowy konkretnych szablonów graficznych, z czym wiąże się kwestia ich klasyfikowania. Na tym tle zarysowuję problematykę toposów i pojedynczo odnajdywanych rozwiązań, czasem będących efektem zwykłych błędów. W kolejnej części przedstawiam kwestie symbolizmu i wieloznaczności wyobrażeń numizmatycznych, ich dosłowności w kontraście do abstrakcyjności. Tu również znalazło się miejsce na omówienie kilku metodologii analizy materiału numizmatycznego wykorzystywanych w pracy badawczej historyka starożytnego Rzymu. W ostatniej części charakteryzuję awersowe i rewersowe rozwiązania w rzymskim mennictwie doby republiki i cesarstwa oraz wskazuję w nim główne wątki tematyczne. Ponadto oceniam przydatność tego materiału do studiowania pewnych sfer życia imperium. W tej partii książki komentuję także wyobrażenia na monetach

16 Por. wykaz bibliograficzny sporządzony przez Renatę Ciołek: Ciołek, 2001, s. 356—363. Zob. też spis opracowań z zakresu numizmatyki Digital Library Numis: <https://sites.google.com/site/digitallibrarynumis/>, Classical Numismatic Group, Inc.: <https://www.cngcoins.com/Bibliography.aspx>, a także literaturę, którą wskazano na stronach internetowych podanych w dalszych przypisach.

17 Por. Toynbee, 1956, s. 205—226; Caccamo Caltabiano, 2007, zwł. s. 52 i nast. Por. też Pérez, 1984, s. 607—670; Pérez, 1986, s. 26 i nast.

i medalionach w kontekście ich estetyki i powiązania ze sztuką antyczną oraz innymi jej zabytkami.

Jak widać z poczynionego przeglądu treści, w poszczególnych częściach opracowania i przyporządkowanych im rozdziałach sporo jest teorii. Ponieważ — „Nihil recte sine exemplo docetur aut discitur” (Col. Rust. 11.1.4) — niczego nie można nauczyć, ale i nauczyć się, bez odwoływania do przykładów, wybrane zagadnienia ilustruję konkretnymi numizmatycznymi egzemplifikacjami. Wszystkie one zresztą się zazębiają, czasem przenikają. Z powodu tego przenikania zdecydowałam się nie wyodrębniać w osobnych strukturach książki kwestii definicyjnych i terminologicznych.

Cytując konkretny materiał numizmatyczny, odsyłam do klasycznych korpusów i katalogów numizmatycznych¹⁸. W zakresie mennictwa republikańskiego przewodnikiem pozostaje praca Michaela H. Crawforda (*RRC*), ale interesujące są również tomy przygotowane przez Herberta Appolda Gruebera (1846—1927) oraz Edwarda Allana Sydenhama (1873—1948)¹⁹. W odniesieniu do mennictwa imperialnego wymienię zwłaszcza tomy korpusu *The Roman Imperial Coinage* (*RIC*) oraz woluminy wydane w serii *Moneta Imperii Romani* (*MIR*)²⁰. Wśród

18 W celu zachowania przejrzystości tekstu i skrócenia zapisów w miejscach, gdzie sprawa jest jednoznaczna, pomijam informację np. o numerze tomu cytowanego korpusu lub katalogu albo o imieniu władcy emitenta.

19 *RRC*, por. <http://numismatics.org/crro>. Zob. też *BMCRR* 1—2 oraz *CRR* (uwaga: inna datacja większości opisanych monet).

20 Starsze tomy *RIC* przygotowywali Harold Mattingly, Edward Allan Sydenham: *RIC* 2; *RIC* 3; *RIC* 4.1; Carol Humphrey Vivian Sutherland wespół z H. Mattinglym tomy *RIC* 4.2, 4.3; Percy H. Webb: *RIC* 5.1; *RIC* 5.2. Są one już częściowo zdezaktualizowane; pierwszy tom przecież wyszedł w 1923 r., za nim kolejne (te włącznie do tomu 5.2 miały swe reprintowe wydania, 1968 r.), ostatnie to opracowane przez C.H.V. Sutherlanda *RIC* 6 (1967), Patricka M. Bruuna *RIC* 7 (1966), Johna Philipa Cozensa Kenta *RIC* 8 i 10 (1981 i 1994), Johna Williama Ernesta Pearce’a *RIC* 9 (1951). Nowy tom, pierwszy w opracowaniu C.H.V. Sutherlanda, wydano w 1984 r. (*RIC* 1). Również w nowym *RIC* 2.1, który przygotowali Ian A. Carradice i Theodore V. Buttrey, uaktualniono materiał z lat 69—96; odpowiednio w nowym *RIC* 2.3 Richard Abdy i Peter F. Mittag uczynili to dla mennictwa imperialnego lat 117—138.

Z kolei w serii *MIR* Bernhard Woytek opracował mennictwo Trajana: *MIR* 14; Wolfgang Szaivert — mennictwo Marka Aureliusza, Lucjusza Werusa i Kommodusa: *MIR* 18; Michael Alram — mennictwo Maksymina Traka: *MIR* 27; Robert Göbl — mennictwo Waleriana, Galliena (oraz uzurpatorów okresu ich rządów), a także mennictwo Aureliana: *MIR* 36; *MIR* 47. Zob. też np. opracowania mennictwa od Trajana do Antonina Piusa autorstwa Paula L. Stracka: *RRP* 1—3; mennictwa władców „Imperium Galliarum”, autorami są Bernhard Schulte — *GGK*, Hainz-Joachim Schulzki — *AGK*, złote mennictwo Konstantyna opracowała Maria Radnóti Alföldi — R. Alföldi, 1963, brązowe mennictwo późnoantyczne opracowali Robert Andrew Glindinning Carson, Philip Victor Hill, J.P.C. Kent — *LRBC*.

Por. też strony internetowe, np.: <http://www.ric.mom.fr/>, materiał obejmujący lata 268—276, z korektami zawartości tomu *RIC* 5.1; a także <http://numismatics.org/ocre/>, czyli Online Coins of the Roman Empire, projekt mogący ułatwiać ikonograficzne poszukiwania na podstawie tworzonego korpusu monet rzymskich od Augusta po Zenona (27 r. p.n.e.—491 r. n.e.), konstruowany na

katalogów kolekcji wypada odnotować *Corpus Nummorum Romanorum* (do czasów Nerona) oraz te opublikowane w serii *Catalogue des Monnaies de l'Empire Romain*. Bibliothèque nationale²¹. Ze względu na szczegółowość opisów ikonografii nadal cenne pozostają tomy wydawnictwa obejmującego numizmatyczną kolekcję z Muzeum Brytyjskiego: *A Catalogue of the Roman Coins in the British Museum*. *Coins of the Roman Empire in the British Museum* i inne starsze publikacje²². Z kolei w zakresie mennictwa prowincjonalnego warto wskazać dosyć wiekowe, niewyczerpujące tematyki mimo swej objętości (29 tomów), wydawnictwo *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum*²³. Stopniowo zastępują je tomy *Roman Provincial Coinage*²⁴. Wartościowy jest materiał wydany w ramach międzynarodowej serii *Sylloge Nummorum Graecorum* gromadzącej opisy monet greckich oraz prowincjonalnych pochodzących z kolekcji publicznych i prywatnych²⁵. Z kolei rzymskie medaliony na początku XX wieku skatalogował Francesco Gnechi (1847—1919)²⁶. Obecnie w części dotyczącej okresu

bazie numerów odsyłających do *RIC*. Warto również zapoznać się z wykazem i charakterystyką opracowań: Kemmers, 2019, s. 8—15.

21 Zob. tomy *CNR* 1—18, które opracowali Alberto Banti i Luigi Simonetti; w ramach wydawnictwa *BNCMER* odnośne tomy przygotowali Jean-Baptiste Giard — *BNCMER* 1; *BNCMER* 2; *BNCMER* 3 (do 98 r.); Paul-André Besombes — *BNCMER* 4 (lata 98—117); Sylviane Estiot — *BNCMER* 12.1 (lata 270—275).

22 Zob. *BMCRE* 1—6. Zob. też korpus numizmatów przygotowany przez Henry'ego Cohena: Cohen, 1859—1868. Por. <https://www.virtualcohen.com/>.

23 Wydawnictwo zainicjował Reginald Stuart Poole, zob. *BMCGR* 1—29 (wyd. repr. 1963—1965).

24 Ten ważny projekt powstał na bazie licznych kolekcji numizmatycznych, w tym głównych, jak: Staatliche Museen (Berlin), Fitzwilliam Museum (Cambridge), Nationalmuseet (København), Hunterian Museum (Glasgow), British Museum (London), Museo Arqueológico Nacional (Madrid), Staatliche Münzensammlung (München), American Numismatic Society (New York), Ashmolean Museum (Oxford), Bibliothèque nationale (Paris), Kunsthistorische Museum (Wien). Realizują go m.in.: Michel Amandry, Roger Bland, Maryse Blet-Lemarquand, Laurent Bricault, Andrew Burnett, Kevin Butcher, Dario Calomino, Ian Carradice, Volker Heuchert, Christopher Howgego, Jérôme Mairat, William E. Metcalf, Jack Nurpetlian, Ulrike Peter, Pere Pau Ripollès, Marguerite Spoerri Butcher, swój udział miał Edoardo Levante. Drukiem ukazały się tomy obejmujące materiał do 138 r., z lat 238—244 (prowincja: Asia), 249—254. Zob. *RPC* 1—3; *RPC* 7.1; *RPC* 9. Inne tomy mają na razie wersję wyłącznie elektroniczną. Zob. *RPC* 6 (lata 218—238), *RPC* 7.2 (lata 238—244, prowincje z wyłączeniem Azji), *RPC* 8 (lata 244—249), do dyspozycji z numerami tymczasowymi jest tom *RPC* 4.1—4 (lata 138—192). Zawartość wszystkich tych woluminów, a także ich suplementów, jest sukcesywnie zamieszczana na stronie <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>. Przygotowywane są kolejne tomy z zaplanowanych dziesięciu: W.E. Metcalf — t. 10: *From Valerian to Diocletian* (253—297); Antony Hostein, J. Mairat, Sophia Kremydi, A. Burnett, L. Bricault i inni — t. 5: *The Severan period* (193—218).

25 Zob. np. *SNG* Lev.; *SNG* vA. Zob. też: <http://www.sylloge-nummorum-graecorum.org/>, opisy tomów — jest ich w sumie ok. 120 — na stronie Forum Ancient Coins: <http://www.forumancientcoins.com/numiswiki/view.asp?key=sylloge%20nummorum%20graecorum>.

26 Zob. *MedR* 1—3.

do Antonina Piusa dysponujemy nowym zestawieniem, które sporządził Peter F. Mittag²⁷. Zawartość tych nowszych opracowań, uaktualniających w momencie publikacji wiedzę o typach, wariantach, chronologii i miejscu wyemitowania zarówno medalionów, jak i monet, pokazuje, jak bardzo i w zasadzie nieustannie zmienia się baza numizmatów pozostająca do dyspozycji badaczy.

W wymienionych dziełach nieraz są zamieszczone — poza opisami i komentarzami do konkretnych typów, niekiedy charakterystyką mennictwa danego okresu — również fotografie numizmatów. W ostatnich latach studia nad ikonografią numizmatyczną zyskały potężne wsparcie i sprawne narzędzie w postaci materiału zamieszczonego na dobrze przygotowanych stronach i portalach internetowych, obejmujących w formie zdigitalizowanej zasoby kolekcji muzealnych, archiwów kolekcjonerskich, forów dyskusyjnych *etc.*²⁸ Te bazy pozwalają na pogłębienie badań nad ikonografią rzymskich numizmatów, w tym ułatwiają oszacowanie liczby konkretnych typów oraz wyszukiwanie ich wariantów.

* * *

W tym miejscu pragnę podziękować Fundacji Lanckorońskich za przyznane stypendium, które spożytkowałam, prowadząc badania w Rzymie. Podziękowania kieruję do American Academy in Rome oraz École française de Rome służących mi swymi zbiorami bibliotecznymi. Dziękuję Classical Numismatic Group, Inc. za zgodę na nieodpłatne wykorzystanie fotografii monet. Bardzo dziękuję również Pani Profesor Renacie Ciołek za krytyczną lekturę maszynopisu i cenne uwagi sformułowane w recenzji.

27 Zob. *RMed* 1—2.

28 Zob. np. strony WWW: asiaminorcoins.com, coinarchives.com, corpus-nummorum.eu, forumancientcoins.com, numismatica-classica.lamoneta.it, wildwinds.com i inne.

Wykaz skrótów

Numizmaty — nominały i kruszec

Æ	brąz
Ant	<i>antoninanus</i>
Ar	srebro
As	<i>as</i>
Au	<i>aureus</i>
℥	złoto
Cist	<i>cistophorus</i>
D	<i>denarius</i>
Didr	<i>didrachma</i>
Dp	<i>dupondius</i>
M	medalion
Qd	<i>quadrans</i>
S	<i>sestertius</i>
Sem	<i>semis</i>
Sex	<i>sextans</i>
Tetradr	<i>tetradrachma</i>

Katalogi numizmatyczne, korpusy

AGK	— Schulzki H.-J., 1996, <i>Die Antoninianprägung der gallischen Kaiser von Postumus bis Tetricus (AGK). Typenkatalog der regulären und nachgeprägten Münzen</i> , Bonn.
AMB	— Mouchmov N.A., 1912, <i>Antichnitiie Moneti na Balkanskiia Poluostrov i Monetite Tsare</i> , Sofija.
AMNG	— Pick B., bearb., 1898, <i>Die antiken Münzen Nord-Griechenlands 1: Die antiken Münzen von Dacien und Moesien</i> , 1—2, Berlin.

- BMCG — Poole R.S. et al., eds., 1873 i nast., *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum*, London.
- BMCRE — Mattingly H., Carson R.A.G., 1923 i nast., *A Catalogue of the Roman Coins in the British Museum. Coins of the Roman Empire in the British Museum*, London.
- BMCRR — Grueber H.A., 1910, *A Catalogue of the Roman Coins in the British Museum. Coins of the Roman Republic in the British Museum*, London.
- BNCMER 1 — Giard J.-B., 1976, *Catalogue des monnaies de l'Empire romain de la Bibliothèque nationale*, 1: *Auguste*, Paris.
- BNCMER 12.1 — Estiot S., 2004, *Monnaies de l'Empire romain: XII, 1. D'Aurélien à Florian (270—276 après J.-C.)*, 1—2, Paris.
- BNCMER 2 — Giard J.-B., 1988, *Catalogue des monnaies de l'Empire romain de la Bibliothèque nationale*, 2: *De Tibère à Néron*, Paris.
- BNCMER 3 — Giard J.-B., 1998, *Catalogue des monnaies de l'Empire romain de la Bibliothèque nationale*, 3: *Du soulèvement de 68 à Nerva*, Paris.
- BNCMER 4 — Besombes P.-A., 2004, *Monnaies de l'Empire romain*, 4: *Trajan (98—117 après J.-C.)*, Paris.
- CNR — Banti A., Simonetti P., 1972—1979, *Corpus Nummorum Romanorum*, 1—18, Firenze.
- CRR — Sydenham E.A., 1952, *The Roman Republican Coinage*, London.
- GGK — Schulte B., 1983, *Die Goldprägung der gallischen Kaiser von Postumus bis Tetricus*, Aarau-Frankfurt a.M.—Salzburg.
- KM — Alföldi A., Alföldi E., unter Mitwirkung von C.L. Clay, 1976; 1990, *Die Kontorniat-Medaillons*, 1: *Katalog*; 2: *Text*, Berlin.
- LRBC — *Late Roman Bronze Coinage A.D. 324—498*, 1960 (repr. 1972), 1: *The Bronze Coinage of the House of Constantine A.D. 324—346*, by P.V. Hill, J.P.C. Kent; 2: *Bronze Roman Imperial Coinage of the Later Empire A.D. 346—498*, by R.A.G. Carson, J.P.C. Kent, London.
- MedR — Gnechi F., 1912, *I medaglioni romani, descritti ed illustrati*, 1—3, Milano.
- MIR 14 — Woytek B., 2010, *Die Reichsprägung des Kaisers Traianus (98—117)*, Wien, *Moneta Imperii Romani* 14.
- MIR 18 — Szaivert W., 1986, *Die Münzprägung der Kaiser Marcus Aurelius, Lucius Verus und Commodus (161—192)*, Wien, *Moneta Imperii Romani* 18.
- MIR 27 — Alram M., 1989, *Die Münzprägung des Kaisers Maximinus I Thrax (235/238)*, Wien, *Moneta Imperii Romani* 27.
- MIR 36 — Göbl R., 2000, *Die Münzprägung der Kaiser Valerianus I., Gallienus, Saloninus (253/268), Regalianus (260) und Macrianus, Quietus (260/262)*, Wien, *Moneta Imperii Romani* 36.
- MIR 47 — Göbl R., 1993, *Die Münzprägung des Kaisers Aurelianus (270/275)*, Wien, *Moneta Imperii Romani* 47.
- RG — Waddington W.H., 1904—1912, *Recueil général des monnaies grecques d'Asie mineure*, Paris.

- RIC [2—10] — Mattingly H. et al., eds., 1923—1994, *The Roman Imperial Coinage*, London.
- RIC 2 — Mattingly H., Sydenham E.A., 1926 (repr. 1968), *The Roman Imperial Coinage*, 2: *Vespasian to Hadrian*, London.
- RIC 3 — Mattingly H., Sydenham E.A., 1930 (repr. 1968), *The Roman Imperial Coinage*, 3: *Antoninus Pius to Commodus*, London.
- RIC 4.1 — Mattingly H., Sydenham E.A., 1936 (repr. 1968), *The Roman Imperial Coinage*, 4.1: *Pertinax to Geta*, London.
- RIC 4.2 — Mattingly H., Sydenham E.A., Sutherland C.H.V., 1938 (repr. 1968), *The Roman Imperial Coinage*, 4.2: *Macrinus to Pupienus*, London.
- RIC 4.3 — Mattingly H., Sydenham E.A., Sutherland C.H.V., eds., 1949 (repr. 1968), *The Roman Imperial Coinage*, 4.3: *Gordian III — Uranius Antoninus*, London.
- RIC 5.1 — Webb P.H., 1927 (repr. 1968), *The Roman Imperial Coinage*, 5.1: *Valerian to Florian*, London.
- RIC 5.2 — Webb P.H., 1933 (repr. 1968), *The Roman Imperial Coinage*, 5.2: *Probus to Amandus*, London.
- RIC 6 — Sutherland C.H.V., 1967, *The Roman Imperial Coinage*, 6: *From Diocletian's reform (A.D. 294) to the death of Maximinus (A.D. 313)*, London.
- RIC 7 — Bruun P.M., 1966, *The Roman Imperial Coinage*, 7: *Constantine and Licinius A.D. 313—337*, London.
- RIC 8 — Kent J.P.C., 1981, *The Roman Imperial Coinage*, 8: *The Family of Constantine I, A.D. 337—364*, London.
- RIC 9 — Pearce J.W.E., 1951, *The Roman Imperial Coinage*, 9: *Valentinian I — Theodosius I*, London.
- RIC 10 — Kent J.P.C., 1994, *The Roman Imperial Coinage*, 10: *The divided Empire and the Fall of the Western Parts AD 395—491*, London.
- RIC 1 — Sutherland C.H.V., 1984, *The Roman Imperial Coinage*, 1: *From 31 BC to AD 69*, London.
- RIC 2.1 — Carradice I.A., Buttrey T.V., 2007, *The Roman Imperial Coinage*, 2.1: *From AD 69—96 Vespasian to Domitian*, London.
- RIC 2.3 — Abdy R., Mittag P., 2019, *The Roman Imperial Coinage*, 2.3: *From AD 117 to AD 138 — Hadrian*, London.
- RMed — Mittag P.F., 2010; 2019, *Römische Medaillons. 1: Caesar bis Hadrian; 2: Antoninus Pius*, Stuttgart.
- RPC — Burnett A., Amandry M., Ripollès P.P. et al., 1992 i nast., *Roman Provincial Coinage*, London—Paris.
- RPC 1 — Burnett A., Amandry M., Ripollès P.P., 1992, *Roman Provincial Coinage*, 1: *From the Death of Caesar to the Death of Vitellius (44 BC—AD 69)*, London—Paris.
- RPC 2 — Burnett A., Amandry M., Carradice I., 1999, *Roman Provincial Coinage*, 2: *From Vespasian to Domitian (AD 69—96)*, London—Paris.

- RPC 3 — Amandry M., Burnett A., in collaboration with J. Mairat, and with contribution by W. Metcalf, L. Bricault, M. Blet-Lemarquand, 2015, *Roman Provincial Coinage*, 3: *Nerva, Trajan and Hadrian (AD 96—138)*, London—Paris.
- RPC 4.1—3 — Heuchert V., *Roman Provincial Coinage*, 4: *The Antonines (AD 138—192)* [online 2005, with temporary numbers: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>].
- RPC 4.4 — Howgego Ch., *Roman Provincial Coinage*, 4: *The Antonines (AD 138—192)*. Egypt [online 2005, with temporary numbers: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>].
- RPC 6 — Calomino D., Burnett A., *Roman Provincial Coinage*, 6: *From Elgabalus to Maximinus (AD 218—238)* [online 2017: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>].
- RPC 7.1 — Spoerri Butcher M., 2006, *Roman Provincial Coinage*, 7.1: *Gordian I to Gordian III (AD 238—244)*. Asia, London—Paris.
- RPC 7.2 — Mairat J., with Spoerri Butcher M., Amandry M., Bland R., Butcher K., Nurpetlian J., Peter U., *Roman Provincial Coinage*, 7.2: *Gordian I to Gordian III (AD 238—244)*. All provinces except Asia [online 2020: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>].
- RPC 8 — Mairat J., Spoerri Butcher M., with Amandry M., Butcher K., Nurpetlian J., Peter U., commenced by E. Levante†, *Roman Provincial Coinage*, 8: *Philip (AD 244—249)*. All provinces except Asia [online 2020: <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>].
- RPC 9 — Hostein A., Mairat J., commenced by E. Levante†, 2016, *Roman Provincial Coinage*, 9: *From Trajan Decius to Uranius Antoninus (AD 249—254)*, London—Paris.
- RRC — Crawford M.H., 1974, *Roman Republican Coinage*, Cambridge.
- RRP — Strack P.L., 1931, 1933, 1937, *Untersuchungen zur römischen Reichsprägung des zweiten Jahrhunderts*, 1—3, Stuttgart.
- SNG Cop. — *Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum*, 1942—1969, Copenhagen.
- SNG Lev. — *Sylloge Nummorum Graecorum. Switzerland I. Levante — Cilicia*, 1986, Zürich.
- SNG vA — Kleiner G. et al., bearb., 1957—1968, *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland: Sammlung von Aulock*, Berlin.
- Varb. — Varbanov I., 2005, 2007, *Greek Imperial Coins and Their Value*, Bourgas.

Inne

- AE — „L'Année Épigraphique”, 1888 i nast., Paris
- AIIN — „Annali dell'Istituto Italiano di Numismatica”
- BSFN — „Bulletin de la Société française de Numismatique”
- CCG — „Cahiers du Centre Gustave Glotz”
- CIL — Mommsen Th. et al., eds., 1863 i nast., *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berolini.
- Dig. — Mommsen Th., Krueger P., rec., 1872—1877, *Corpus juris civilis: Digesta atque Codex Justinianus*, Berolini.
- ILS — Dessau H., 1892—1916, *Inscriptiones Latinae Selectae*, Berolini.
- Inscr. It. — Degrassi A. et al., eds., 1931—1986, *Inscriptiones Italiae*, Roma.
- JNG — „Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte”
- JRS — „The Journal of Roman Studies”
- NAC — „Numismatica e Antichità Classiche — Quaderni Ticinesi”
- NC — „The Numismatic Chronicle”
- NZ — „Numismatische Zeitschrift”
- RBN — „Revue Belge de Numismatique et de la Sigillographie”
- RG — Diehl E., ed., 1910, *Res Gestae Divi Augusti*, Bonnae.
- RGDS — Maricq A., ed., 1965, *Res Gestae Divi Saporis*, Paris.
- RIN — „Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini”
- RN — „Revue Numismatique”

♦ Indeks 1

Postacie historyczne, bóstwa, herosi, postacie mitologiczne i personifikacje pojęć abstrakcyjnych

♦ A

- Abundantia 88, 96
Achaia 91
Aegyptus 91
L. Aelius Pigres 142
Aemilia 175
Aemilia, *gens* 189
M. Aemilius Lepidus 175, 177
M. Aemilius Scaurus 191
Aequitas 39, 42, 88, 89, 96
Aesillas 229
Aeternitas 88, 96, 131, 214
Africa, Afryka 91, 128, 216
Agathopus 30
Agryppa, M. Vipsanius Agrippa 135
Agryppina Młodsza, Iulia Agrippina 184, 195
Agryppina Starsza, Vipsania Agrippina 238
Akwilia Sewera, Iulia Aquilia Severa 196, 242
Alamania 91
Albanus 26, 29
Aleksander, Aleksandros/Alexander (I) 48, 230
Aleksander, Aleksandros/Alexander (II) 55
Alimentatio 96
Ambrozja, Ambrosia 134
Anna Perenna 175, 190
Ankus Marcjusz, Ancus Marcius 48, 175, 189
M. Annaeus Lucanus
Annia Faustyna, Annia Faustina 196, 242, 242
C. Annius 175, 190
[P.?] Annius Plocamus 54
Annona 88, 96
Antemiusz, Anthemius 196
C. Antius Restio (I) 175
C. Antius Restio (II) 175
Antonia Dionysia 37
Antonia Młodsza, Antonia Minor 195, 238
Anoninowie, Antonini 41, 118, 128, 136, 179, 194, 198, 204, 254
Antoninus Pius, T. Aelius Hadrianus Antoninus [T. Aurelius Fulvius Boionius (Arrius) Antoninus] 14, 16, 55, 112, 113, 119, 128, 151, 160, 161, 179, 195, 198, 213—216, 220, 221, 232, 238, 239, 249
L. Antonius 176
M. Antonius (I) 21, 63, 137, 176, 177, 193
M. Antonius (II) 176
Antonius Euthetus 37
M. Antonius Pallas 24

Apollo 26, 29, 38, 56, 97, 173, 186, 187,
 212—214
 — Monetae 38
 — Sauroktonos 213
 Arabia 91
 Araks, Araxes 216
 Ares Tropaiophoros 209
 Aretas 191
 Aretuza, Arethusa 224
 Argus 190
 Arkadiusz, Flavius Arcadius 196
 Armenia 91, 216
 C. Arrius 229
 C. Arrius Calpurnius Frontinus Honoratus
 22
 C. Arrius Calpurnius Longinus 22
 Artaxias 91
 Artemida 91, 204
 Aryandes 44
 Arystoteles, Aristoteles 54
 Asia 91
 Asklepios 55, 134, 204, 208
 Asclepius Felicis 26
 Atena 41, 215, 216, 229, 230
 — Nikephoros 209
 — Pallas 128
 Atenajos, Athenaeus 50
 August, Caesar Augustus [Oktawian,
 C. Iulius Caesar Octavianus] 9, 12,
 14, 19, 21, 30, 32, 48, 49, 56, 71, 72,
 87, 91, 111, 114, 135, 136, 176, 177,
 181, 183, 189, 193, 197, 198, 202, 204,
 238, 249, 251
 Aurelian, L. Domitius Aurelianus 14,
 38, 46, 160, 162, 163, 184, 196, 197,
 204, 236, 239
 L. Aurelius Gallus 115
 Auzoniusz, D. Ausonius Magnus 47

♦ B

Bachus, Bacchus 97
 Baal Hammon 97
 Bazyliskus, Flavius Basiliscus 196

Beatitudo 88
 P. Betilienus Bassus 21
 Bithynia 91
 Biton 218, 219, 220
 Bocchus 175
 Bona Mens 250
 Bonosus 74
 Bonus Eventus 88, 96, 97
 Brytanik, Ti. Claudius Britannicus 198
 Britannia 91

♦ C

C. Caerellius Fufidius Annius Ravus Pol-
 littianus 22
 Calpurnia, *gens* 189
 Ser. Calpurnius Domitius Dexter 22
 Cn. Calpurnius Piso 49
 P. Calvius Iustus 27
 Campus Martius 214
 Cappadocia 91
 T. Carisius 36, 38
 Caritas 88
 Cassia, *gens* 189
 C. Cassius Longinus 58, 59
 Cecylia Paulina, Caecilia Paulina 195,
 197, 239
 Ceres 96, 175, 221
 Cezar, G. Juliusz Cezar zob. C. Iulius Cae-
 sar
 Chloe 47
 Cilicia 91
 Claritas 88
 Claudiusa Etruscusa ojciec (Ti. Iulius / Ti.
 Claudius?) 24
 L. Ti. Claudius Aurelius Quintianus
 (Pompeianus?) 22
 M. Claudius Marcellinus 175
 C. Claudius Pulcher 20
 P. Claudius Pulcher 20
 P. Clodius 190
 T. Clodius Pupienus Pulcher Maximus
 22
 Clementia 88, 89, 96

C. Cocceius Flaccus 250
 C. Coelius Caldus 175
 Colapis 94
 Concordia 88, 89, 96, 220
 C. Considius Nonianus 136
 Constantia 88, 96
 Cornelia, *gens* 189
 Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus (I) 21
 Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus (II) 175
 Faustus Cornelius Sulla 51, 175
 L. Cornelius Sulla 21, 51, 176
 L. Critonius 21
 Cyceon zob. M. Tullius Cicero

♦ D

Dacia 91—93
 Dafne 134
 Danuvius 94
 Dariusz, Darius 44
 Decencjusz, Magnus Decentius 199
 Delmacjusz, Flavius Iulius Delmatius 199
 Demeter 135, 220
 Demetrios Poliorketes 212
 Demos 207
 Diadumenian, M. Opellius Diadumenianus Antoninus 47, 57, 199
 Diana 96, 187, 213
 Dioklecjan, C. Aurelius Valerius Diocletianus 43, 184, 185, 235
 Dionizjusz, Dionysios, Dionysius 37
 Dionizos, Dionysos 122, 231
 — Kathegemon 204
 Dioskurides 30
 Dioskurowie, Dioscures 108, 186, 187, 192, 213
 Disciplina 88
 Domicja, Domitia Longina 177, 195
 Domicjan, T. Flavius Domitianus 24, 37, 39, 57, 160, 177, 195, 198, 211, 238

Domicjusz Rogatus, L. Domitius Rogatus 119
 Cn. Domitius Calvinus 111
 Domitylla, Flavia Domitilla 195, 238
 Drakon 51
 Druzus Młodszy, Nero Claudius Drusus 197, 198
 Druzus Starszy, Nero Claudius Drusus 238
 Dydia Klara, Didia Clara 196
 Dydizusz Julian, M. Didius Severus Iulianus 196

♦ E

Emilian, M. Aemilius Aemilianus 131, 195, 196
 Eneasz, Aeneas 97, 114, 128, 207, 213
 Egnatia, *gens* 189
 Epitynchanos 30
 Eskulap, Aesculapius 97
 Etrusca 24
 Euainetos 224
 Euarchidas 225
 Eudokia, Aelia Eudocia 196
 Eudoksja, Aelia Eudoxia 196
 Eudoksja, Licinia Eudoxia 196
 Eufemia, Aelia Marcia Euphemia 196
 Eufrat, Euphrates 68, 94, 216
 Eukleidas 225
 Eumenes II Soter 229
 Eumenos 225
 Europa 55
 Euthymos 225
 Eutyches 30
 Euzebiusz, Eusebius 57

♦ F

M. Fannius 21
 Fausta, Flavia Maxima Fausta 196
 Faustus Sulla zob. Faustus Cornelius Sulla
 Faustyna Młodsza, Annia Galeria Faustina 10, 195, 239

Faustyna Starsza, Annia Galeria Faustina
 195, 214, 239
 Fecunditas 88, 96, 220
 Felicissimus 38
 Felicitas 80—82, 88, 89, 96, 122,
 207
 Feliks, Felix 26, 29
 Fides 68, 88, 96
 Fidiasz, Pheidias/Phidias 211
 Filip Arab, M. Iulius Philippus 69, 184,
 196, 239
 Filip junior, M. Iulius (Severus) Philippus
 122, 131, 184, 199
 Filip V, Philippus V 175
 Firmus 46
 Flacylla, Aelia Flavia Flaccilla 196
 Flavius (?), divus Caesar imperatoris Do-
 mitiani f. 177, 238
 Flawiusze, Flavii 104, 148, 194, 215
 Florian, M. Annius Florianus 19, 42, 74,
 160, 162
 Fortuna 26, 88, 96, 183, 207
 Francia 91
 Fufia, *gens* 189
 L. Fulcinius 229
 Fulwia, Fulvia 176
 C. Fundanius 191
 Furia, *gens* 189
 L. Furius Camillus 36
 M. Furius Camillus 37
 P. Furius Crassipes 21

♦ G

Gajusz Cezar, C. Caesar 197, 198
 Galba, Servius Sulpicius Galba [L. Livius
 Ocella Ser. Sulpicius Galba] 39, 72,
 89, 128, 202, 238
 Galeria Waleria, Galeria Valeria 196
 Galeriusz, C. Galerius Valerius Maximia-
 nus 196, 199
 Galla Placydia, Aelia Galla Placidia 196
 Gallia 91, 92
 — Tres Galliae 92

Gallien, P. Licinius Egnatius Gallienus
 14, 42, 46, 47, 122, 139, 140, 179, 182,
 196, 198, 216, 221, 239
 Geniusz, Genius 26, 88, 97
 — Genius populi Romani 108, 191
 Germania 91, 92
 Germanik, Nero Claudius Drusus Ger-
 manicus 197, 198, 238
 Geta, P. Septimius Geta 102, 103, 183,
 184, 190, 196, 197, 199, 211, 239, 240,
 241
 Gloria 88
 Glykon (I) 55
 Glykon (II) 211
 Gnaios 30
 Gordian III, M. Antonius Gordianus 55,
 68, 69, 104, 105, 178, 190, 196, 199,
 212, 216

♦ H

Hadrian, Traianus Hadrianus [P. Aelius
 Hadrianus] 40, 57, 118, 119, 128,
 149, 160, 161, 179, 182, 195, 198,
 204, 207, 211, 213—215, 220, 221,
 232, 238, 239
 Helena, Flavia Iulia Helena 196
 Heliogabal, M. Aurelius Antoninus 45,
 160, 196, 230, 239, 241, 242
 Hera 219
 — Moneta 245
 Herakleidas 225
 Herennia Etruscilla, Herennia Cupres-
 senia Etruscilla 195, 196
 Herenniusz Etruskus, Q. Herennius
 Etruscus Messius Decius 199
 Herkules 26, 28, 43, 61, 97, 110, 173,
 183, 184, 186, 187, 211—213
 Hermes 41
 Hermes (*lib.*) 27
 Hermiasz Sozomen, Hermias Sozome-
 nus 57
 Herodian, Herodianos, Herodianus 44
 Herodot, Herodotos 44, 218

Herophilos 30
 Kl. Hestaios 204
 Hilaritas 88, 96
 Himerios 225
 A. Hirtius 111
 Hispania 91, 92
 Honoria, Iusta Grata Honoria 196
 Honos 88, 89, 97, 191
 Horacy, Q. Horatius Flaccus 47, 88
 Hosidia, *gens* 189
 L. Hostilius Saserna 175
 Hostylian, C. Valens Hostilianus Messius Quintus 199
 Humanitas 88
 Hygieja, Hygieia 134, 142, 204
 Hyllos 30

♦ I

Indulgentia 88, 96, 118
 Isis 96
 Italia 91
 Iudaea 91
 C. Iulius Caesar 11, 20, 21, 28, 111, 173, 174, 176, 177, 191, 192
 A. Iulius Quadratus 204
 C. Iulius Tanginus 229
 Iulus 213
 D. Iunius Brutus Albinus 47, 175
 L. Iunius Brutus 175, 191
 M. Iunius Brutus 58, 59, 175, 176, 191, 192
 Iuno 96, 187, 245
 — Moneta 31, 36—38, 43, 245
 — Regina Moneta 37, 245
 — Sospita 113
 Iustitia 88, 96
 Iuventas 88, 96
 Izydor, Isidorus 49, 245

♦ J

Janus, Ianus 50–53, 97, 173, 186, 187
 — Biformis 51

Jowian, Flavius Iovianus 42
 Jowisz, Iovis, Iuppiter 43, 52, 57, 97, 183, 184, 186, 187, 213, 221
 Juba I, Iuba I 175
 Jugurta, Jugurtha 91
 Julia, Iulia 197
 Julia, Iulia (Iulia Titi) 195, 238
 Julia Domna, Iulia Domna 55, 184, 196–198, 220, 239
 Julia Mamaea, Iulia Avita Mamaea 196
 Julia Meza, Iulia Maesa 196, 239
 Julia Paula, Iulia Cornelia Paula 196
 Julia Soemias, Iulia Soaemias Bassiana 196, 241
 Julian, Flavius Claudius Iulianus [Flavius Iulianus] 42, 56, 57, 199
 Juliusz Marinus, Julius Marinus 239
 Julus zob. Iulus
 Junona zob. Iuno

♦ K

Kaikos 204
 Kaligula, C. Caesar Germanicus 147, 182, 203, 238, 242, 243
 Kambyzes, Kambises 44
 Karakalla, M. Aurelius Severus Antoninus 40, 55, 78–80, 102, 103, 114, 116, 142, 160, 178, 182, 184, 196, 197, 199, 207, 239, 240, 241
 Karauzjusz, M. Aurelius Maus(aeus?) Carausius 72, 184, 235
 Karus, M. Aurelius Carus 120, 239
 Karynus, M. Aurelius Carinus 120, 131, 177, 196, 199, 215
 Kasjodor, Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus Senator 235
 Kasjusz zob. C. Cassius Longinus 58, 59
 Kasjusz Dion, L. Cassius Dio Cocceianus 22, 42, 45, 58, 173, 205, 241
 Kastor, Castor 97
 Kimon 224
 Kirke 190

Klaudiusz, Ti. Claudius Nero Germanicus 24, 54, 103, 184, 195, 198, 238
 Klaudiusz II, M. Aurelius Claudius 41, 160, 162, 195, 197, 204, 239
 Kleobis 218, 219, 220
 Kleopatra, Cleopatra 137, 196
 Klodiusz Albin, D. Clodius Septimius Albinus 199
 Kommodus, L. Aurelius Commodus 14, 38, 41, 45, 55, 61, 62, 63, 80–82, 116, 147, 160, 161, 183, 195, 198, 208, 211, 212, 214, 216, 238, 239
 Konstancjusz Gallus, Flavius Claudius Constantius 199
 Konstancjusz I, Flavius Valerius Constantius 177, 196, 199, 239
 Konstancjusz II, Flavius Iulius Constantinus 42, 199, 239
 Konstancjusz III, Flavius Constantius 196
 Konstans I, Flavius Constans 199, 239
 Konstantyn I, Flavius Valerius Constantinus 28, 42, 57, 139, 177, 179, 180, 183, 184, 196, 199, 203, 239
 Konstantyn II, Flavius Claudius Constantinus 199, 239
 G. Kornelia Supera, C. Cornelia Supera 195, 196
 Kryspina, Bruttia Crispina 196
 Kryspus, Flavius Iulius Crispus 43, 199
 Kwintyliian, M. Fabius Quintilianus 83, 216
 Kwintyllus, M. Aurelius Claudius Quintillus 160, 162, 197, 239
 Kwirynus, Quirinus 175
 Kybele, Cybele 96, 208
 Kydnos 94

♦ L

Laetitia 88, 96
 Q. Laurentius 32
 Leon I, Flavius Valerius Leo 196
 Liber 187

Liberalitas 88, 96, 201
 Libertas 59, 88, 96, 175, 191
 Libya 91, 92
 Licinia, gens 189
 Licyniusz, C. Valerius Licinianus Licinius 57, 180, 239
 Licyniusz junior, Valerius Licinianus Licinius Iunior 180, 183, 199
 P. Licyniusz, P. Licinius Stolo 31
 P. Licyniusz Demetriusz, P. Licinius Demetrius 31
 P. Licyniusz Filonikus, P. Licinius Philonicus 31
 Liwia, Livia Drusilla 195, 238
 Liwiusz, T. Livius 37, 245
 Liwiusz Andronik, L. Livius Andronicus 217
 Lizymach, Lysimachos 229, 230
 Lizyp, Lysippos 211
 Q. Lollianus Plautius Avitus 22
 L. Lollius 229
 Lucjusz Cezar, L. Caesar 197, 198
 Lucjusz Eliusz, L. Ceionius Commodus 198
 Lucjusz Werus, L. Aurelius Verus 14, 40, 41, 116, 179, 195, 204, 213, 216, 239
 L. Lucretius Trio 190
 Lucylla, Annia Aurelia Galeria Lucilla 179, 195
 Lukian, Lukianos, Lucianus 55
 Luna 96, 187
 Lupa Romana, Wilczyca rzymska 108, 112, 113, 186, 187, 207, 214, 215
 Lupercus, Luperkus 48
 Lykos 94

♦ M

Macedonia 91, 92
 Magnencjusz, Magnus Magnentius 203
 Magnia Urbika, Magnia Urbica 177, 196
 Magnificentia 88

Maiandros 94
 Makryn, M. Opellius Macrinus 47, 116, 122, 160
 Maksencjusz, M. Valerius Maxentius 177, 180, 199, 239
 Maksymian, M. Aurelius Valerius Maximianus 184, 185, 196, 235, 239
 Maksymin (Daja), C. Galerius Valerius Maximinus 199, 239
 Maksymin Trak, C. Iulius Verus Maximinus 14, 55, 195, 197, 230, 239, 242
 Maksymus, C. Iulius Verus Maximus 55, 199, 230, 242
 C. Mamilius Limetanus 189
 Manlia Skantylla, Manlia Scantilla 196
 M. Manlius Capitolinus 36
 Mar[...] Silbannacus 248
 Marcia, *gens* 189
 C. Marcus Censorinus 48, 175, 189
 L. Marcus Philippus (I) 49, 175
 L. Marcus Philippus (II) 175
 Marek Antoniusz zob. M. Antonius (I)
 Marek Aureliusz, M. Aurelius Antoninus [M. Aelius Aurelius Verus] 14, 55, 118, 160, 161, 178, 179, 184, 195, 198, 204, 212—215, 238, 239
 Mariniana, Egnatia Mariniana 177, 239
 C. Marius 176, 191
 Marcjalis, M. Valerius Martialis 48, 62, 105
 Marcjan, Flavius Marcianus 196
 Marcjana, Ulpia Marciana 195, 238
 Mars 73, 74, 76, 79, 93, 97, 102, 113, 173, 184, 186, 200, 209
 Marsjasz 207
 Matydia, Ulpia Matidia 195, 197, 238
 Mauretania 91, 92
 Memoria 245
 Mens 96, 245
 Merkury 97, 173, 186, 187
 Mesopotamia 91
 Mineia 250
 Minerwa, Minerva 57, 79, 96, 173, 183, 186, 187, 245
 — Memor, Medica, Meminerva 245
 Minos 55
 Minucia, *gens* 188
 C. Minucius Augurinus 188
 L. Minucius Augurinus 188
 Ti. Minucius Augurinus 188
 Mnemosyne 245
 Moderatio 88
 Moesia 91
 Moneta 13, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 88, 96, 245
 — Tres Monetae 34, 41, 43
 — Moneta Regina zob. Iuno
 Munificentia 88, 96
 Muzy, Mousai/Muses 214, 245

 ♦ N
 C. Naevius Balbus 38
 C. Naevius Capella 21
 Nemesis 96
 Neptun 97, 212, 215
 Neron, Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus 10, 15, 24, 39, 47, 56, 59, 182, 195, 198, 207, 238
 Nerwa, M. Cocceius Nerva 160, 161, 177, 197, 238
 Nigrinianus, (M. Aurelius?) Nigrinianus 177, 239
 Nike 41, 115, 135, 176, 211, 215, 221, 224, 229—231, 241
 Nil, Nilus 94
 Nobilitas 88, 96
 Nonia, *gens* 189
 Noricum 91
 Numa Pompiliusz, Numa Pompilius 48, 49, 50, 175, 189
 Numerian, M. Aurelius Numerianus 116, 120, 199, 215, 239

♦ ○

Oceanus 94
 Odenat, Septimius Odaenathus 47
 Oktawia, Octavia 176
 Oktawian zob. August
 Ops 88, 96
 Orbiana, Sallustia Barbia Orbiana 196
 Orbis 91
 Oriens 91
 Otacylia Sewera, Marcia Otacilia Severa 184, 195, 196
 Owidiusz, P. Ovidius Naso 51, 52

♦ P

Palladium 96, 128, 231, 232
 Palladiusz, Rutilius Taurus Aemilianus Palladius 236
 Pamphilos 30
 Pan 190
 Pannonia 91
 C. Papirius Carbo 229, 231
 L. Papius Celsus 114
 Parmenios/Parmenides 225
 Partia, Parthia 91, 102
 Patientia 88, 96, 118, 119
 Pausaniasz, Pausanias 211, 215, 220
 Pax 69, 88, 96
 Pegaz, Pegasus 187
 Penkalas 94
 M. Perperna 20
 Perpetuitas 88, 96
 Persefona, Persephone 221
 Perseusz, Perseus (I) 55, 229
 Perseusz, Perseus (II) 91
 Pertynaks, P. Helvius Pertinax 239
 Pescenniusz Niger, L. Pescennius Niger 122
 Phoenicia 91
 Phrygia 91, 92
 Phrygillos 225
 Pietas 88, 89, 96, 220
 Pistis 230
 L. Plaetorius (Caestianus) 36, 38

Platon 226
 Plautia, *gens* 189
 P. Plautius Hypsaesus 191
 Plautylla, Publia Fulvia Plautilla 115, 196, 220
 Pliniusz Młodszy, C. Plinius Caecilius Secundus (Minor) 87
 Pliniusz Starszy, C. Plinius Secundus (Maior) 48–50, 54, 87
 Plutarch, Plutarchos, Plutarchus 52, 54
 Pluton, Pluto 97
 Plotyna, Pompeia Plotina 195, 197
 Pompejusz, Cn. Pompeius Magnus 21, 49, 176
 L. Porcius 20
 Posejdon, Poseidon 55, 211, 215, 216
 A. Postumius 175
 A. Postumius Albinus 31
 Postumius Albinus 175
 Postumus, M. Cassianus Latinus Postumus 153, 179, 180, 182–184
 Praksyteles, Praxiteles 213
 Probus, M. Aurelius Probus 73, 74, 146, 148, 160, 162, 183, 195
 Proculus 74
 Protarchos 30
 Providentia 88, 96
 C. Publicius Malleolus 31, 190
 C. Publilius 229
 Pudicitia 88, 89, 96, 220
 Pulcheria, Aelia Pulcheria 196
 Pupien, M. Clodius Pupienus 201
 A. Pupius Rufus 229
 Pyrrus, Pyrrhus 245

♦ Q

Quies/Requies 88
 T. Quinctius Flaminius 228

♦ R

Rea Sylwia, Rhea Silvia 113
 Regalianus, P. C(ornelius?) Regalianus 46, 196

- Religio 88
 Remus 113, 137, 187, 207, 215
 Respublica 91
 Rhyndakos 94
 Roma 68, 73, 74, 79, 81, 82, 93, 96, 102, 131, 173, 178, 183, 186, 187, 200, 203, 209, 214, 215, 229—232
 Rome, Rhome 231
 Romulus 50, 97, 113, 137, 187, 207, 215
 Romulus, Valerius Romulus 177, 239
 Roscia, *gens* 189
 Rutilia, *gens* 189
 C. Rubellius Blandus 21
- ♦ S
- Sabina, Vibia Sabina 195, 239
 Salonin, P. Licinius Cornelius Saloninus Valerianus 199
 Salonina, Cornelia Salonina 178, 195, 196
 Salus 88, 96
 Sapientia/Sophia 88
 Saturn 52, 53, 173, 186
 Saturninus (I) 30
 Saturninus (II) 74
 Savus 94
 Scribonia, *gens* 189
 Scythia 91
 Securitas 88, 96
 Senatus 108, 191
 Septymiesz Sewer, L. Septimius Severus 41, 47, 55, 79, 80, 102, 115, 116, 122, 151, 160—162, 184, 196—198, 220, 238, 239
 P. Sepullius Macer 176
 Serapis 97, 184
 M. Sergius Silus 189
 C. Servilius Ahala 175
 Serwiusz Tulliusz, Servius Tullius 49
 Severus Archontius 46
 Sewer, Flavius Valerius Severus 199
 Sewer Aleksander, M. Aurelius Severus Alexander 40, 42, 43, 104, 116, 160, 196, 199, 230, 238, 239, 241, 242
 Sewerowie, Severi 38, 150, 179, 194, 195, 204, 220
 Seweryna, Ulpia Severina 196, 197
 Sicilia 91
 Siscia 94
 Skrybonia, Scribonia 197
 Sokrates Scholastyk, Socrates Scholasticus 56
 Sol 97, 104, 183, 184
 Solon 30
 Sosion 225
 Spes 69, 88, 89, 96
 Sponsianus 248
 Stacjusz, P. Papinius Statius 23, 24
 Sulpicia Dryantilla 196
 Swetoniusz, C. Suetonius Tranquillus 28, 48, 56, 57
 Sulla, L. Korneliusz Sulla zob. L. Corneliusz Sulla
 Sylen, Silenus
 Sylwan, Silvanus 97, 213, 214
 Syria 91
 Szapur I 69
- ♦ T
- Tytus Tacjusz, T. Tattius 36, 48, 49, 175, 221
 Tacyt, M. Claudius Tacitus 19, 91, 160, 162, 195, 204
 Tacyt, P. Cornelius Tacitus 191
 Tarkwiniusz, Tarquinius Superbus 191
 Tarpeia 96
 Telegonus 190
 Tellus 96
 Teodora, Flavia Maximiana Theodora 196
 Teodozjusz I, Flavius Theodosius (I) 196
 Teodozjusz II, Flavius Theodosius (II) 196

Tetryk I, C. Pius Esuvius Tetricus (I)
201, 239

Tetryk II, C. Pius Esuvius Tetricus (II)
199

Tetrykowie, Tetrici 184

Tezeusz, Theseus 54

Thamyras 30

L. Thorius Balbus 190

Thracia 91

Sex. Tigridius Perennis 44

Timajos, Timaeus 49

Timezyteusz, C. Furius Aquila Timesitheus 69

L. Titurius Sabinus 175, 221

Trajan, M. Ulpius Traianus 14, 26, 31,
118, 139, 140, 151, 160, 161, 177, 180,
182, 194, 195, 197, 204, 216, 221, 238,
239, 242

Trajan Decjusz, C. Messius Quintus
Traianus Decius 177, 196, 238, 239

Trankwillina, Furia Sabinia Tranquillina
195, 196

Tranquillitas 88, 96

Trebellianus 46

Trebonian Gall, C. Vibius Trebonianus
Gallus 55, 122

M. Tullius Cicero 20, 83, 86–88, 118,
149, 244, 245

Tutela 88, 96

Tyber, Tiberis, Tiberinus Pater 94, 214,
215

Tyberiusz, Tiberius Claudius Augustus
136, 182, 195, 198, 238

Tyche 94, 207, 208, 230

Tygrys, Tigris 68, 94, 216

Tytani, Titanes theoi/Titani 215

Tytus, T. Flavius Vespasianus 103, 160,
177, 195, 198, 238

♦ U

Uberitas 88, 96

Ulisses, Ulixes 134, 187, 189

M. Ulpius Secundus 28

M. Ulpiusz Trajan, M. Ulpius Traianus
204, 238, 248

Utilitas Publica 88

♦ V

Valerianus Paetus 45

L. Valerius Catullus 21

L. Valerius Claudius Acilius Priscilianus
Maximus 22

Valerius Maximus 37

Valerius Pelagius 28

M. Valerius Probus 20

Valerius Rusticus 28

Valetudo 88

C. Velleius Paterculus 30

Venus 96, 231, 245

— Meminia 245

— Mimnernia 245

Vesta 96, 128

Vettia, *gens* 189

T. Vettius Sabinus 49, 175, 221

Via Traiana 96, 255

C. Vibius Pansa (I) 190

C. Vibius Pansa (II) 174

Victoria 26, 46, 50, 58, 68, 73–76,
78–82, 88, 93, 96, 102, 104, 120, 128,
131, 135, 136, 139, 183, 184, 186, 187,
199, 200, 214–216, 221, 242

L. Vinicius 71

Virtus 68, 69, 78, 79, 88, 89, 93, 96, 115,
191, 200, 216

♦ W

Waballat, L. Iulius Aurelius Septimius
Vaballathus Athenodorus 122

Walentynian III, Flavius Placidius Valen-
tinianus 180, 196

Walerian, P. Licinius Valerianus 14, 75,
146, 177, 239

Walerian junior, P. Licinius Cornelius
Egnatius Valerianus 199, 239

Waleriusz Maksymus zob. Valerius Ma-
ximus

Warron, M. Terentius Varro 49, 87, 246
 Wellejusz Paterkulus zob. C. Velleius Pat-
 terculus
 Wenus zob. Venus
 Wercyngetoryks, Vercingetorix 175
 Weryna, Aelia Verina 196
 Wespazjan, T. Flavius Vespasianus 10,
 128, 160, 162, 195, 204, 214, 238
 Westa zob. Vesta
 Wiktorja zob. Victoria
 Wiktorja, Victoria *sive* Vitruvia 46
 Wiktoryn, M. Piavonius Victorinus 153,
 239
 Witeliusz, A. Vitellius 198, 238
 L. Witeliusz, L. Vitellius 238
 Woluzjan, C. Vibius Afinius Gallus Vel-
 dumnianus Volusianus 199
 Wulkan, Vulcanus 31, 187, 215

♦ Z

Zeno, Flavius Zeno 14,
 Zenobia, Septimia Zenobia 178, 196
 Zenonis, Aelia Zenonis 196
 Zeus 55, 204, 211, 215, 230
 — Ammon 111
 — Meilichios 220
 — Panamaros 240
 — Philios 204

♦ Indeks 2

Autorzy antyczni i późnoantyczni wraz z informacją o ich dziełach

♦ A

- L. Afranius, togatae: Afr. 245
Ammianus Marcellinus, Rerum gestarum libri: Amm. Marc. 69
Anonymus post Dionem (*Fragmenta Historicorum Graecorum* 4, ed. C.F.W. Mueller): Anon. p. Dion. 57
Anthologia Palatina: *Anth. Pal.* 219, 220
Appianus
— *Bella Civilia*: App. B. Civ. 152
— *Historia Romana*: App. Ill. 94
Apuleius Madaurus, *Metamorphoses*:
Apul. *Met.* 28
Arnobius, *Adversus nationes*: Arn. *Adv. nat.* 245
Aristoteles
— *Ethica Nicomachea*: Arist. *Eth. Nic.* 54
— *Politica*: Arist. *Pol.* 54
L. Flavius Arrianus, *Epicteti dissertationes*: Arr. *Epict. diss.* 47
Athenaeus, *Deipnosophistae*: Ath. 51
Augustinus
— *De civitate Dei*: Aug. *Civ. D.* 245
— *De ordine*: Aug. *De ord.* 245
Sex. Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus*:
Aur. Vict. *Caes.* 38

D. Ausonius Magnus, *Epistulae*: Aus. *Epist.* 47

♦ C

- Cassius Dio Cocceianus, *Historia Romana*: Cass. Dio 22, 24, 37, 42, 43, 45, 56—58, 62, 81, 94, 115, 118, 152, 173, 174, 205, 214, 241—243
Cassiodorus, Flavius Magnus Aurelius, *Variae*: Cassiod. *Var.* 236
Chronicon Paschale, w: *Chronographus anni CCCLIII (Monumenta Germaniae Historica Auctores Antiquissimi* 9.1, ed. Th. Mommsen): *Chron. Pasch.* 43
Cicero, M. Tullius
— *de Divinatione*: Cic. *Div.* 245
— *de Domo sua*: Cic. *Dom.* 244
— *de Inventione*: Cic. *Inv.* 118
— *de Legibus*: Cic. *Leg.* 20, 87
— *de Natura Deorum*: Cic. *Nat. D.* 87, 245
— *de Officiis*: Cic. *Off.* 149
— *de Oratore*: Cic. *De or.* 84, 243, 244
— *Epistulae ad Atticum*: Cic. *Att.* 152
— *Epistulae ad Familiares*: Cic. *Fam.* 20, 152
— *Philippicae*: Cic. *Phil.* 192, 237
— *Orator*: Cic. *Orat.* 88

- Pro Sestio: Cic. *Sest.* 21
- Tusculanae disputationes: Cic. *Tusc.* 219
- in Verrem: Cic. *Ver.* 152
- Claudius Claudianus, Carminum minorum corpusculum: Claud. *Carm. min.* 219
- L. Lucius Moderatus Columella, Res Rustica: Col. *Rust.* 14
- Curiosum Urbis Romae regionum XIII (Codice Topografico della Città di Roma 1, ed. R. Valentini, G. Zucchetti): Cur. V. Rom. 37
- ♦ D
- Digesta: Dig. 20, 27, 152, 297
- Dion. Hal. Dionysius Halicarnassensis, Antiquitates Romanae: Dion. Hal. *Ant. R.* 37, 114
- ♦ E
- Epitome de Caesaribus: E. de Caes. 37, 242
- Eusebius Caesariensis, Vita Constantini: Euseb. V. Cons. 57
- Eutropius, Breviarium ab Urbe condita: Eutr. 46
- ♦ F
- Festus, Sex. Pompeius (M. Verrius Flaccus, De verborum significatu), ed. W.M. Lindsay: Fest. 245
- Frontinus, Sex. Iulius, de Aquis Urbis Romae: Frontin. Aq. 24
- ♦ G
- Gaius, Institutiones: Gai. *Inst.* 27
- A. Gellius, Noctes Atticae: Gel. NA 21
- ♦ H
- Historia Augusta: HA
 - Aurelianus: HA A 47, 245
 - Avidius Cassius: HA AC 118
 - Alexander Severus: HA AS 43, 47, 242
 - Commodus: HA C 62, 81
 - Claudius: HA Cl. 47
 - Diadumenianus: HA Dd. 47, 57, 63
 - Gallieni duo: HA Gall. 47, 182
 - Gordiani tres: HA Gd. 69
 - Hadrianus: HA H 118, 214
 - Heliogabalus: HA Hel. 242
 - Maximini duo: HA Max. 242
 - Probus: HA Pr. 47, 74
 - Quadrigae tyrannorum: HA Q 46, 47
 - Severus: HA S 115
 - Tyranni triginta: HA T 46, 48
- Herodianus, Ab excessu Divi Marci: Hdn. 45, 47, 115, 242
- Herodotus, Historiae: Hdt. 45, 54, 219
- Hermias Sozomenus, Historia ecclesiastica: Sozom. Hist. 57
- Q. Horatius Flaccus
 - Ars Poetica: Hor. Ars 243
 - Carmina: Hor. Carm. 88, 114
 - Epistulae: Hor. Epist. 47
- ♦ I
- C. Iulius Hyginus, Fabulae: Hyg. Fab. 219, 245
- Isid. Isidorus Hispalensis, Origines (Etymologiae): Isid. Orig. 49, 50, 245
- ♦ L
- Lactantius, L. Caecilius, Divinae institutiones: Lact. Inst. 37
- T. Livius, Ab Urbe condita libri: Liv. 36—38, 245
- L. Livius Andronicus, Odusia: Liv. And. Od. 245
- Lucianus
 - Alexander: Lucian. Alex. 55
 - De Syria dea: Lucian. Syr. D. 55
 - Charon sive Contemplantes: Lucian. Char. 219

♦ M

- Macchabeorum, I liber: *I Mch* 54
 Macrobius, Ambrosius Theodosius, Saturnalia: *Macr. Sat.* 37, 53
 M. Manilius, Astronomica: *Man. Astr.* 56
 Marci evangelia: *Mk* 54, 70
 Martialis, M. Valerius
 — Epigrammata: *Mart. Epigr.* 24, 27, 47, 48, 63, 152, 213
 — Spectacula: *Mart. Spect.* 105
 Matthaei evangelia: *Mt* 54, 70

♦ N

- Notitia Urbis Romae regionum XIII (Codice Topografico della Città di Roma 1, ed. R. Valentini, G. Zucchetti): *Not. V. Rom.* 37

♦ O

- Origo gentis Romanorum: *OGR* 53
 P. Ovidius Naso
 — Fasti [Kalendarz poetycki]: *Ov. Fast.* (Ow. *Kal.*) 37, 52
 — Metamorphoses: *Ov. Met.* 74, 190

♦ P

- Palladius, Rutilius Taurus Aemilianus, De agricultura: *Pal. Agr.* 236
 Pausanias, Graeciae descriptio: *Paus.* 94, 211, 216, 220
 Petronius Arbiter, Satiricon: *Petr. Sat.* 28, 237
 C. Plinius Caecilius Secundus, Panegyricus: *Plin. Pan.* 87, 118
 C. Plinius Secundus
 — Epistulae: *Plin. Epist.* 24, 218, 243
 — Naturalis Historia: *Plin. Nat.* 24, 30, 48–50, 54, 87, 94, 189, 213
 Plutarchus
 — Camillus: *Plut. Cam.* 36, 37
 — Numa: *Plut. Num.* 52
 — Pompeius: *Plut. Pomp.* 191

- Romulus: *Plut. Rom.* 36
 — Theseus: *Plut. Thes.* 55
 — Quaestiones Romanae: *Plut. Q. Rom.* 53
 Polybius: *Polyb.* 19, 219
 Pomponius Porphyrio, commentarii in Horatii Flacci carmina: *Porph. ad Hor. Carm.* 246

♦ Q

- Quintilianus, M. Fabius, Institutio oratoria: *Quint. Inst. orat.* 84, 217, 243

♦ R

- Rhetorica ad Herennium: *Rhet. Her.* 84, 243

♦ S

- Scholia in Lucani Bellum Civile (ed. H. Usener): *Scholia ad Luc.* 245
 Seneca, L. Annaeus
 — ad Lucilium: *Sen. Luc.* 226
 — de Beneficiis: *Sen. Ben.* 219
 Servius Honoratus, Maurus, Commentarius in Vergilium: *Serv. ad Aen.* 36, 53, 245
 Sidonius Apollinaris, Carmina: *Sid. Apol. Carm.* 36
 Socrates Scholasticus, Historia ecclesiastica: *Scholast. Hist.* 56
 Statius, P. Papinius, Silvae: *Stat. Silv.* 23, 24, 37, 47
 Strabo, Geographia: *Strab.* 94
 Suidae Lexicon: *Suid.* 245
 C. Suetonius Tranquillus
 — Augustus: *Suet. Aug.* 27, 48, 56
 — Claudius: *Suet. Cl.* 24
 — Domitianus: *Suet. Dom.* 37, 57
 — Galba: *Suet. Gal.* 27, 72
 — Iulius: *Suet. Iul.* 20, 28, 174
 — Nero: *Suet. Nero* 56
 — Titus: *Suet. Tit.* 37

Sulpiciae conquestio de statu rei publicae et temporibus Domitiani: *Sulp. conq.* 67

♦ T

Tacitus, P. Cornelius

— Annales: Tac. *Ann.* 24, 56, 191, 193, 198

— Dialogus de Oratoribus: Tac. *Dial.* 67

♦ V

Valerius Maximus, Facta et Dicta Memorabilia: Val. Max. 37, 219

Probus, M. Valerius, De interpretandis Romanorum litteris: Prob. *Litt.* 20

Varro, M. Terrentius

— Annales: Var. *Ann.* 49

— De lingua latina: Var. *Ling.* 87, 246

— Res Rusticae: Var. *Rust.* 21

C. Velleius Paterculus, Historia Romana: Vell. 30

P. Vergilius Maro

— Aeneis: Verg. *Aen.* 194

— Eclogae [Bucolica]: Verg. *Ecl.* 72

M. Vitruvius Pollio, De architectura: Vitr. *Arch.* 134

♦ Z

Zonaras, Joannes, Epitome Historiarum: Zon. 69

♦ Indeks 3

Autorzy i współtwórcy (średniowieczni, nowożytni i współcześni)

♦ A

Abdy Richard 14, 179, 194, 221, 261, 295
Alexandropoulos Jacques 194, 261
Alfaro Carmen [Asins] 265
Alföldi András (Andreas) 138, 168, 183, 261, 294
Alföldi Elisabeth 261, 294
Allan John 280, 284
Alram Michael 14, 261, 269, 294
Amandry Michel 15, 20, 204, 261, 265, 295, 296
Andreau Jean 27, 261
Angeli Bertinelli Maria Gabriella 282
Anson Leo 95, 261
Arata Francesco Paolo 37, 261
Arrigoni Giampierra 165, 283, 285, 289
Arslan Ermanno A. 265
Asolati Michele 265, 285
Assenmaker Pierre 108, 117, 191, 193, 209, 228, 257, 261, 262
Assmann Jan 243, 244, 262
Attianese Pasquale 9, 262
Aulock Hans Silvius Hermann Maria von 205, 262
Awianowicz Bartosz B. 48, 70, 79, 122, 251, 262
Axtell Harold L. 87, 262

♦ B

Babelon Ernest Charles François 10, 20, 25, 29, 34, 38, 50, 55, 137, 149, 215, 262
Babelon Jean 258, 262, 272
Baglioli Igor 261
Baharal Drora 195, 262
Bakhoun Soheir 204, 262
Balbi de Caro Silvana 203, 262
Balbuza Katarzyna 88, 115, 189, 195, 262, 263, 279
Balil Alberto 101, 263
Banti Alberto 15, 263, 294
Barello Federico 284
Baroin Catherine 245, 263
Bastien Pierre 173, 178, 179, 182, 183, 263
Bayet Thomas 141, 263
Beckmann Martin 194, 263
Belloni Gian Guido 174, 220, 223, 263
Bémont Colette 272
Benoist Stéphane 270, 289
Berdowski Piotr 88, 263
Bergmann Bettina 143, 263
Bergmann Marianne 182, 263
Bernareggi Ernesto 25, 263
Bernhard Maria Ludwika 216, 224, 225, 263

Bertrand Cécile 10, 263
 Besombes Paul-André 15, 263, 294
 Białostocki Jan 164
 Biały Kamil 45, 241
 Bieber Margarete 223, 264
 Bieńkowski Piotr 90, 92, 264
 Bijovsky Gabriela 134, 264
 Blanchet Adrien 9, 34, 264
 Bland Roger 15, 194, 264, 296
 Blandenet Maëlys 288
 Bleicken Jochen 270
 Blet-Lemarquand Maryse 15, 296
 Blümner Hans 224, 264
 Boccaccio Giovanni 10
 Bogucki Michał Konstanty 55
 Bolis Alessia 165, 265, 266, 289
 Bommas Martin 280
 Bonamente Giorgio 264
 Börm Hennig 290
 Boruch Wojciech 24, 57, 264
 Boteva Dilyana 184, 264
 Boyle Anthony J. 267
 Braidotti Cecilia 287
 Bralewski Sławomir 203, 264
 Brenot Claude 25, 134, 264
 Bricault Laurent 15, 195, 264, 296
 Brilliant Richard 102, 106, 264
 Briquel Dominique 138, 264
 Brooke Christopher Nugent Lawrence 267
 Brown Donald Frederic Mackenzie 141, 264
 Brożek Mieczysław 23, 36
 Bruggisser Philippe 119, 264
 Bruun Patrick M. 14, 295
 Burgos Fernando Álvarez 110, 112, 114, 264
 Burnett A.M. 186, 265
 Burnett Andrew 10, 15, 186, 204, 206, 231, 264, 265, 273, 274, 290, 291, 295, 296
 Burrell Barbara 205, 265
 Bursche Aleksander 149, 227, 265

Butcher Kevin 15, 134, 204, 265, 291, 296
 Buttrey Theodore V. 14, 266, 295

♦ C

Caccamo Caltabiano Maria 13, 49, 97, 101, 107, 125, 129, 165, 252, 265, 282, 285, 286
 Cahn Herbert A. 58, 265
 Callegher Bruno 265, 285
 Callu Jean-Pierre 10, 47, 205, 263, 265
 Calomino Dario 15, 63, 209, 239, 242, 243, 248, 266, 296
 Camozzi Guido 238, 266
 Canina Luigi 71, 266
 Caprino Catia 220, 266
 Carcassonne Charlotte 149, 266
 Caretoni Gianfilippo 38, 266
 Carion Thierry 111, 139, 266
 Carradice Ian 14, 15, 24, 194, 266, 295
 Carson Robert Andrew Glindinning 14, 25, 266, 274, 280, 289, 294
 Casey Patrick John 151, 266
 Caspar Helmut 30, 266
 Castrizio Daniele 165, 265, 285
 Charlesworth Martin Percival 86, 266
 Chastagnol André 47, 266
 Cheung Ada 244, 266
 Chevallier Raymond 279
 Chillet Clément 267, 288
 Christiansen Erik 198, 266
 Christol Michel 39, 267
 Ciołek Renata 13, 267
 Claes Liesbeth 24, 267
 Clark D.F. 275
 Classen Carl Joachim 86, 267
 Clay Curtis L. 294
 Coarelli Filippo 28, 37, 38, 267
 Cody Jane M. 234, 267
 Cohen Henry 15, 77, 267
 Colini Antonio Maria 38, 266
 Corso Antonio 213, 267
 Couhade-Beyneix Cynthia 233, 267

Courrier Cyril 267, 271, 288
 Courtois Catherine 289
 Cozza Lucos 38, 266
 Crawford Michael H. 14, 31, 54, 56, 58,
 60, 223, 250, 267, 296
 Crisafulli Cristina 265, 285
 Croisille Jean-Michel 134, 267
 Cunnally John 10, 267
 Cunz Reiner 291
 Czarski Bartłomiej 59, 267
 Czubek Jan 48, 63

♦ D

Daguet-Gagey Anne 202, 267, 270, 288,
 289
 Dahms Jan-Michael 286
 Dalaison Julie 55, 267
 Danielewicz Jerzy 51
 Daszuta Maciej 276, 283
 Dąbrowa Edward 113, 267, 279
 de Blois Lukas 272
 de Buck Elisabeth 237, 268
 de Callataÿ François 11, 150, 151, 224,
 262, 265, 268, 287, 289, 291
 de Heredia José-Maria 257
 de Kleijn Gerda 271—273
 de la Bédoyère Guy 72, 268
 De Lachenal Lucilla 106, 268
 de Strada Jacopo 10, 268
 Degrassi Attilio 297
 Dekesel Christian Edmond 10, 268
 Delbrueck Richard 178, 179, 182, 223,
 268
 Delrieux Fabrice 55, 231, 267, 268
 Demougin Ségolène 24, 119, 268
 Depeyrot Georges 153, 154, 159, 161—
 163, 186, 188, 194, 268
 Derichs Wilhelm 62, 268
 Desbordes Olivier 10, 263
 Dessau Hermann 297
 Dettori Emanuele 287
 Deubner Ludwig 87, 268
 Devallet Georges 237, 268

Dewit Harry 289
 Diehl Ernst 297
 Dinçol Ali M. 288
 Dominik William J. 267
 Donaldson Thomas Leverton 255,
 268
 Donati Angela 282
 Doyen Jean-Marc 266, 289
 Dressel Heinrich August Edgar Felix
 149, 213, 269
 Drost Vincent 63, 183, 203, 269
 Dubuisson Michel 234, 269
 Dulière Cécile 117, 269
 Dumersan Théophile Marion 9, 269
 Duncan-Jones Richard 149, 151, 152,
 269
 Durugönül Serra 288
 Dymmel Piotr 275
 Dzieduszycki Wojciech 274
 Dzielska Maria 279

♦ E

Eckhel Joseph-Hilarius 21, 137, 269
 Ehrhardt Christopher 60, 269
 Ekes Karolina 237
 Elkins Natan T. 10, 141, 225, 254, 255,
 257, 269, 273, 285, 287
 Elsner Jaś 75, 224, 269, 283
 Ely Talfourd 33, 269
 Ercolani Cocchi Emanuela 197, 231,
 269
 Erdkamp Paul 272
 Erizzo Sebastiano 10
 Estiot Sylviane 15, 19, 75, 150, 154,
 183, 194, 236, 248, 269—271, 294
 Euan-Smith Deborah H. 184, 270
 Evans Jane DeRose 49, 135, 189, 210,
 270, 287

♦ F

Fabbricotti Emanuela 175, 270
 Fabiański Marcin 284, 288
 Faliero Marino 10

Fears Jesse Rufus 86, 88, 270
 Felletti Maj Bianca Maria 178, 223, 270
 Ferriès Marie-Claire 55, 267
 Filipow Krzysztof 274, 280
 Fischer-Bossert Wolfgang 186, 270
 Fishwick Duncan 141, 270
 Fittschen Klaus 218, 270
 Flaig Egon 239, 270
 Flower Harriet I. 241, 270
 Forzetta (Forza) Oliviero 10
 Foss Clive 249, 270
 Friedlaender Eduard Julius Theodor
 220, 270
 Froehner Wilhelm 137
 Fuchs Günter 141, 142, 270
 Fuhrmann Manfred 270
 Fulvio Andrea 10, 270
 Furtwängler Johann Adolf Michael 215,
 220, 270

♦ G

Gabrielli Chantal 27, 270
 Gałaj-Dempniak Renata 277, 282
 Gansiniec Zofia 30, 270
 Gardner Percy 90, 215, 220, 222, 223,
 270, 274
 Garzón Blanco José Antonio 90, 270
 Gatti Guglielmo 38, 266
 Gącarzewicz Małgorzata 285, 288
 Geiger Michael 19, 179, 279
 Geissen Angelo 204, 271
 Geneviève Vincent 266, 289
 Gennari Alain 9, 289
 Gerhardt Thomas 273, 282
 Géroutet Noëlle 231, 271
 Giannelli Giuseppe 37, 271
 Giard Jean-Baptiste 15, 154, 271, 294
 Gierlińska Anna 277
 Gisler Jean-Robert 213, 284
 Gitler Haim 204, 271
 Gneccchi Francesco 15, 25, 41, 87, 88,
 95, 254, 271, 294
 Göbl Robert 14, 200, 271, 294

Gorini Giovanni 275
 Gowing Alain M. 247, 271
 Grandvallet Claire 234, 271
 Grant Michael 12, 19, 149, 271, 272
 Greenhalgh Michael 106, 272
 Gricourt Daniel 153, 154, 197, 271, 272
 Grierson Philip 152, 272
 Grueber Herbert Appold 14, 272, 294
 Guillemain Jean 154, 271
 Gusman Pierre 214, 215, 272

♦ H

Haase Wolfgang 270, 289
 Hackens Tony 149, 266, 289
 Hamberg Per Gustaf 99, 100, 272
 Hamilton Charles D. 20, 22, 272
 Hammer Seweryn 45, 67, 193, 219
 Hands Emily A. 271
 Hannestad Niels 224, 241, 272
 Hardie Alex 245, 272
 Harl Kenneth W. 116, 206, 272
 Harlan Michael 189, 251, 272
 Harrison Stephen 269
 Harrisson Juliette 280
 Hartmann Udo 273, 282
 Haudry Jean 37, 245, 272
 Haymann Florian 188, 272, 286
 Hedlund Ragnar 244, 272
 Hefner Leo 104, 142, 272
 Heftner Herbert 268
 Hekster Olivier Joram 147, 159, 234,
 238, 248, 271—273, 279
 Hemelrijk Emily 250, 273
 Henryk II Walezjusz 59
 Heuchert Volker 15, 109, 116, 206, 208,
 264, 273, 274, 290, 291, 296
 Hiernard Jean 141, 179, 181, 183, 194,
 273
 Hill Philip Victor 14, 38, 141, 195, 273,
 294
 Hollard Dominique 205, 273
 Hollstein Wilhelm 21, 188, 189, 272,
 273, 286

Hölscher Tonio 84, 107, 193, 194, 224,
243, 273, 283
Horster Marietta 195, 273
Hostein Antony 15, 207, 241, 273,
296
Howgego Christopher 12, 15, 77, 152,
206, 264, 274, 290, 291, 296
Huby Caroline 234, 274
Huttich Johannes 10, 274

♦ I

Ierardi Michael 275, 278, 280
Iluk Jan 203, 274
Imhoof-Blumer Friedrich 198, 215,
220, 222, 254, 274
Ingholt Harald 284
Iossif Panagiotis P. 262, 265, 268, 289,
291
Izworski Paweł 69

♦ J

Janiszewska Daria 102, 274
Jarzęcki Krzysztof 179, 274
Jatta Michele 90, 92, 274
Jaworska Aleksandra 279
Jaworski Piotr 59, 267
Jean Éric 288
Jehne Martin 188, 272, 286
Jellonek Szymon 113, 274
Jenkins G. Kenneth 288
Johne Klaus-Peter 273, 282
Johnston Ann 204, 207, 274
Jones Arnold Hugh Martin 11, 274
Jones J.R. 22, 274
Jop Robert 279
Joyce Lillian 231, 274
Juhász Lajos 90, 275

♦ K

Kaczanowicz Wiesław 145—148, 275
Kádár Zoltán 207, 275
Kahil Lilly 167, 275
Kania Ireneusz 163, 286

Katsari Constantina 55, 152, 153, 275
Keats John 222
Keller Otto 254, 274
Kemmers Fleur 11, 12, 15, 147, 227,
257, 269, 275
Kent John Philip Cozens 14, 73, 275,
294, 295
Kienast Dietmar 205, 275
Kiersnowski Ryszard 77, 122, 134, 258,
275
Kindler Arie 242, 275
King Cathy E. 184, 200, 275
Kinney Dale 106, 264, 275
Klein Brigitte 195, 275
Kleiner Gerhard 296
Kluczek Agata Aleksandra 46, 102, 106,
113, 119, 151, 163, 167, 182, 183, 193,
195, 234, 252, 275, 276
Kłodziński Karol 24, 276
Koehler Wilhelm 87, 276
Kolb Frank 183, 277
Kolendo Jerzy 254, 277
Kołoczek Bartosz Jan 53, 246
Komnick Holger 31, 148, 277
Kopaliński Władysław 126, 127, 277
Kornatowski Wiktor 226
Kopij Kamil 88, 243, 277
Korus Kazimierz 52, 55
Kostuch Lucyna 276
Kotula Tadeusz 46, 75, 277
Kowalski Henryk 281
Kraay Colin Mackennal 288
Kraft Konrad 56, 116, 208, 277
Kremydi Sophia 15
Krmnicek Stefan 225, 269, 273, 285
Królczyk Krzysztof 102, 115, 242, 277,
279
Krueger Paul 297
Kryczyńska-Pham Anna 262
Krzyżanowska Aleksandra 12, 198,
206, 225, 277
Kulesza Ryszard 276, 283
Kumaniecki Kazimierz 134

Kunisz Andrzej 12, 21, 42, 145, 147,
277

Kurzová Helena 277

Küter Alexa 32, 49, 71, 251, 278

♦ L

Lacroix Léon 210, 278

Lafaurie Jean 25, 34, 272, 278

Lalanne Sophie 273

Lanzillotta Eugenio 287

Le Gall Joël 94, 278

Ledentu Marie 290

Lefebvre Sabine 288

Lepri Gabriele 148, 278

Levante Edoardo 15, 296

Levi Annalina Caló 120, 215, 278

Levick Barbara 10, 24, 278

Lichocka Barbara 88, 94, 178, 198, 204,
278

Lindner Ruth 206, 278

Lo Cascio Martino 150, 278

Lockyear Kris 153, 278

Longo Katia 197, 278

Lorenz Katharina 224, 283

Loriot Xavier 24, 24, 134, 264, 278

López Sánchez Fernando 196, 278

Lusnia Susann Sowers 195, 278

Lyne Malcolm 72, 279

♦ Ł

Łuć Ireneusz 199, 279

Łukaszewicz Adam 242, 279

Łukaszewicz Józef 54

♦ M

MacDonald David 140, 279

Madden Frederic W. 288

Madejski Paweł 10, 77, 279

Madyda Władysław 55

Magnaguti Alessandro Giacomo 9, 10,
222, 279

Mairat Jérôme 15, 196, 296

Majewski Kazimierz 24, 25, 33, 279

Maltese Sebastiano Paolo 225, 279

Manders Erika 61, 150, 154—156, 159,
273, 279

Manson Michel 198, 279

Marcos Carmen [Alonso] 265

Margetić Dalibor 183, 279

Margetić Davor 183, 279

Maricq André 297

Martin Paul M. 138, 279

Mathieu Nicolas 262

Matociis Giovanni de, Mansionario 9

Mattheis Marco 290

Mattingly Harold 14, 77, 86, 148,
200, 202, 238, 279, 280, 284, 294,
295

Mazzei Paola 37, 280

Mc Intyre Gwynnaeth 237, 280

Meadows Andrew 192, 245, 280

Meise Eckhard 198, 280

Melville Jones John R. 38, 280

Memling Hans 10

Menadier Karl 46, 47, 280

Ménard Hélène 271, 283

Metcalf William E. 12, 15, 258, 261,
263—266, 270, 271, 274, 280, 281,
286, 287, 289, 291, 296

Méthy Nicole 90, 280

Miano Daniele 245, 280

Michels Christoph 281

Mielczarek Mariusz 50, 224, 280

Mikocki Tomasz 88, 98, 99, 157, 218,
219, 280

Mikołajczyk Ireneusz 236

Milani Luigi Adriano 154, 281

Milewski Ireneusz 57, 281

Mionnet Théodore E. 77, 281

Mirone Salvatore 136, 281

Missere Fontana Federica 94, 281

Missere Gianluigi 94, 281

Mittag Peter Franz 14, 16, 213, 261,
281, 295

Moisil Delia 153, 268

Mols Stephen 272

Mommsen Theodor 297
 Montfaucon/de Montfauçon Bernard
 180, 281
 Moorhead Sam 194, 235, 281
 Morawiecki Lesław 12, 50, 54, 56, 57,
 76, 87, 111, 129, 192, 282
 Morawski Kazimierz 119, 282
 Moreau Hélène 94, 282
 Morelli Anna Lina 177, 197, 282
 Mørkholm Otto 212, 282
 Moucharte Ghislaine 289
 Mouchmov Nikola A. 154, 282, 293
 Mowat Robert 25, 38, 41, 282
 Mrozek Stanisław 73, 282
 Mrozewicz Bolesław 287
 Mrozewicz Leszek 239, 270, 279, 282,
 287
 Müller Karl Otfried 222, 282

♦ N

Nawotka Krzysztof 276
 Nelis-Clément Jocelyne 263
 Newby Jessie D. 72, 282
 Niczyporuk Piotr 27, 282
 Niemirska-Pliszczyńska Janina 48, 56,
 57, 72, 211, 216, 220
 Nollé Johannes 204, 282
 Nony Daniel 25, 134, 264
 Noreña Carlos F. 61, 72, 86, 150, 151,
 159—162, 282
 Nowicka Maria 241, 282
 Nurpetlian Jack 15, 296

♦ O

Occo Adolphus 76, 283
 Okoń Danuta 277, 282
 Olko Justyna 281
 Olszewski Lechosław 219, 224, 247,
 273, 283
 Ostrowski Janusz A. 85, 88—90, 92, 94,
 224, 283
 Otero Paloma [Morán] 265

♦ P

Pałuchowski Adam 276
 Panofsky Erwin 164, 224, 283
 Pansa Giovanni 32, 33, 283
 Papageorgiadou-Bani Harikleia 206,
 207, 283
 Parisi Presicce Claudio 90, 283
 Parisot-Sillon Charles 191, 283
 Paschoud François 46, 283
 Passet Laure 267
 Paszkiewicz Borys 276
 Patoń Stanisław 218
 Paul George M. 275, 278, 280
 Pawlak Małgorzata 276
 Pawlicka Aurelia 270
 Peachin Michael 24, 283
 Pearce John William Ernest 14, 295
 Pera Rossella 94, 165, 205, 263, 265,
 269, 282—284, 287
 Perassi Claudia 48, 194, 196, 197, 263,
 284
 Pérez Christine 13, 68, 83, 129, 243,
 258, 284
 Perrin Yves 278
 Peter Ulrike 15, 296
 Petit Thierry 278
 Petrarca Francesco 10
 Pflaum Hans-Georg 235, 284
 Picard Charles 220, 284
 Pick Behrendt 284, 293
 Piech Zenon 77, 284
 Pillinger Emily 237, 284
 Pink Karl 20, 25, 116, 182, 251, 284
 Piotrowicz Ludwik 45
 Plana-Mallart Rosa 283
 Plantzos Dimitris 213, 285
 Poggi Carlo 19, 285
 Pollard J.G. 267
 Poole Reginald Stuart 15, 222, 285,
 294
 Porębski Mieczysław 164, 285
 Preda Constantin 153, 285
 Price Martin Jessop 141, 285

Ptaszek Ireneusz 58, 173
Puglisi Mariangela 165, 166, 225, 265,
285

♦ R

Raccuia Carmela 282
Radnóti Alföldi Maria 12, 14, 27, 29, 32,
180, 182, 224, 285
Rakoczy Jacek 189, 285
Redö Ferenc 150, 285
Reece Richard 152, 153, 285
Regling Kurt 223, 225, 269, 285
Reinach Salomon 214, 215, 285
Rendić-Miočević Duje 252, 285
Richard Jean-Claude 53, 286
Riegl Alois 223, 286
Ripa Cesare 163, 164, 286
Ripollès Pere Pau 15, 204, 265, 286,
295
Rissanen Mika 113, 286
Ritter Stefan 255, 286
Robinson Edward Stanley Gotch 280,
284
Roddaz Jean-Michel 263
Rokosz Mieczysław 284
Roscher Wilhelm Heinrich 268
Rosen Klaus 264
Rossignani Maria Pia 263
Rovithis Flora 190, 286
Rovithis-Livaniou Eleni 190, 286
Rowan Clare 12, 111, 112, 116, 194,
228, 286
Roxan Margaret M. 275
Roy Phoebe 280
Różycka-Tomaszuk Katarzyna 105
Ruciński Sebastian 279
Rüpke Jörg 290
Rutter N.K. 186, 286
Ryberg Scott Inez 213, 256, 286
Rykaczewski Erazm 84, 88, 149
Ryszewska Katarzyna 276
Rzepka Jacek 276, 283

♦ S

Saccocci Andrea 265, 285
Salamon Maciej 12, 153, 203, 236, 263,
276, 279, 286
Salamone Grazia 97, 252, 286
Sandri Sandra 94, 286
Sansone David 220, 286
Santagati Elena 282
Sapelli Marina 283
Savio Adriano 150, 209, 241, 287
Sawa Robert 236
Sawiński Paweł 195, 205, 287
Scaliger Joseph Justus 259
Scheu Frederick 114, 287
Schmidt-Dick Franziska 79, 82, 88, 96,
231, 287
Schulte Bernhard 14, 287, 294
Schulten Peter N. 238, 287
Schulzki Hainz-Joachim 14, 287,
293
Schumacher Leonhard 28, 287
Semczyszyn Magdalena 277, 282
Serafin Patrizia 94, 287
Serra Alessandra 148, 287
Settis Salvatore 272
Sheppard A.R.R. 205, 287
Simeon 10
Simonetti Luigi 15, 263, 294
Skowronek Stefan 204, 287
Slootjes Daniëlle 271, 273
Smith C. Roach 288
Sołtysiak Arkadiusz 281
Sordi Maria 263
Spagnolo Garzoli Giuseppina 284
Spoerri Butcher Marguerite 15, 296
Sprawski Sławomir 263, 276, 279
Stabryła Stanisław 281, 286
Stachura Michał 263, 276
Stahl Alan M. 185, 194, 287
Stannard Clive 150, 287
Steinby Eva Margareta 267, 271
Stevenson Seth William 95, 288
Stewart B.H.I.H. 267

Stępień Marek 276, 283
 Stoll Richard 141, 254, 288
 Storch Rudolph H. 82, 201, 288
 Strack Paul L. 14, 87, 93, 288, 296
 Struffolino Stefano 209, 287
 Stuligrosz Magdalena 205
 Suchodolski Stanisław 76, 233, 288
 Suspène Arnaud 20, 176, 189, 191, 192,
 194, 283, 288
 Sutherland Carol Humphrey Vivian 11,
 14, 223, 266, 274, 289, 295
 Sydenham Edward Allan 14, 77, 288,
 294, 295
 Szabat Elżbieta 276, 283
 Szaivert Wolfgang 14, 288, 294
 Szelest Hanna 46, 47, 48, 74, 118
 Szumańska-Grossowa Hanna 291

♦ Ś

Śladkowski Wiesław 281
 Śnieżewski Stanisław 84, 217

♦ T

Tameanko Marvin 141, 288
 Tekin Oğuz 94, 288
 Temporini Hildegard 263
 Theodorakopoulous Elena 280
 Thirion Marcel 202, 288
 Thompson Margaret 229, 230, 288
 Thys Michel 202, 289
 Tomaschitz Kurt 268
 Toynbee Jocelyn Mary Catherine 13,
 72, 77, 90, 104, 149, 210, 217,
 289
 Travaini Lucia 30–34, 49, 165, 265,
 266, 283, 285, 287, 289
 Trelińska Barbara 275
 Trell Bluma L. 141, 285
 Trillmich Walter 198, 289
 Trivero Rivera Alberto 9, 289
 Turcan Robert 201, 289
 Turlej Stanisław 263, 276
 Twardowska Kamilla 263, 276

♦ V

Valvo Afredo 263
 van de Wall Henri 167
 van Driessche Véronique 289
 van Heesch Johan 24, 289
 Varbanov Ivan 289, 296
 Varner Eric R. 240, 242, 289
 Veillon Marie 10, 289
 Velestino Daniela 255, 289
 Vermeeren Thierry 150, 289
 Vermeule III Cornelius Clarkson 30—
 34, 223, 224, 290
 Veymiers Richard 262, 265, 268, 289,
 291
 Veyne Paul 108, 154, 290
 Vicus Æneas 10, 290
 Vitale Marco 90, 290
 Voelkel Laura 24, 290
 Volk T.R. 267
 von Kaenel Hans-Markus 269

♦ W

Waddington William Henry 290, 294
 Walburg Reinhold 59, 290
 Wallace-Hadrill Andrew 39, 86, 290
 Walter Hélène 284
 Warburg Aby 163
 Wawrzyniec Medyceusz 59
 Webb Percy H. 14, 295
 Weber Frédéric 121
 Weigel Richard 10, 290
 Weiss Peter 252, 290
 Weiss Roberto 10, 290
 Weisser Bernhard 191, 204, 290
 Werz Ulrich 30, 290
 Wesołowska Elżbieta 52
 Whitehead Deborah 183, 290
 Wienand Johannes 242, 290
 Wikander Örjan 190, 290
 Wilkes John J. 275
 Willems Harco 286
 Williams Jonathan 50, 73, 192, 245,
 251, 280, 290, 291

Williamson George 206, 291
Winckelmann Johann Joachim 224
Winter Heinz 269
Wipszycka Ewa 267, 277, 286, 292
Wojciechowska Agnieszka 276
Wolff Catherine 73, 291
Wolters Reinhard 25, 186, 194, 291
Woods David 56, 111, 291
Woytek Bernhard 14, 25—29, 34, 53,
58, 60, 175, 178, 186–188, 192, 244,
291, 294
Woźniak Mateusz 20, 291

♦ Y

Yarrow Liv Mariah 194, 291
Yourcenar Marguerite 119, 291

♦ Z

Zadoks-Jitta Annie 212, 291
Zawadzka Irena 49, 50, 213
Zawadzki Tadeusz 49, 50, 213
Zehnacker Hubert 30, 50, 128, 176,
188, 223, 245, 291, 292
Ziółkowski Adam 12, 37, 50, 153, 186,
187, 257, 292
Zoulis Rafail 185, 287
Zwolski Edward 30

Wykaz ilustracji, tabel i wykresów

- II. 1. CIL 06, s. 8 (inskrypcje nr 42, 43, 44) ♦ 25
- II. 2. Relief nagrobny, III lub IV w.; Pansa, 1907, pl. IV 1 ♦ 32
- II. 3. Æ, Paestum, 89 r. p.n.e.; <https://bayern.museum-digital.de/index.php?t=objekt&oges=1877>, fot. M.P. Wahl ♦ 33
- II. 4. Fresk, Dom Wettiuszów w Pompejach, fot. A.A.K. ♦ 33
- II. 5. Tessera, epoka cesarstwa; Woytek, 2012b, s. 109, il. 7 ♦ 34
- II. 6. Rewers kontorniatu; IV/V w.; http://www.vroma.org/images/mcmanus_images/coinmakingcoin.jpg ♦ 34
- II. 7. D, Rzym, 74 r. p.n.e.; RRC, nr 396.1; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 36
- II. 8. D, Rzym, 46 r. p.n.e.; RRC, nr 464.2; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 37
- II. 9. D, Karakalla, Rzym, lata 210—213; RIC 4.1, nr 224; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 40
- II. 10. ÆM, Klaudiusz II (268—270), Rzym; MedR 2, s. 113, nr 5, pl. 117.3; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 41
- II. 11. As, Rzym, lata 225—217 p.n.e.; RRC, nr 36.1; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 51
- II. 12. D, mennica obozowa, lata 43—42 p.n.e.; RRC, nr 508.3; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 58
- II. 13. D, lata 68—69; RIC 1, Civ. Wars, nr 24; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 59
- II. 14. S, Kommodus, Rzym, lata 191—192; RIC 3, nr 639; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 62
- II. 15. ÆM, Gordian III (238—244); MedR 2, s. 88—89, nr 18, pl. 104.1 ♦ 68
- II. 16. Ant, Filip Arab, Antiochia, lata 244—245; RIC 4.3, nr 69; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 69
- II. 17. D, Aug., Rzym, 16 r. p.n.e., RIC 1, Aug., nr 362; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 71

- II. 18a. ArM, Probus, Rzym, 282 r., *MedR* 1, s. 56, nr 1, pl. 28.6 ♦ 73
- II. 18b. ÆM, Probus, Rzym, 282 r., *MedR* 2, s. 117, nr 13, pl. 119.8 ♦ 73
- II. 19. Ant, Walerian, Samosata, lata ok. 255—256; *RIC* 5.1, nr 294 = *MIR* 36, nr 1682e; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 75
- II. 20. D, Karakalla, Rzym, 207 r.; *RIC* 4.1, nr 149;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 78
- II. 21. D, Karakalla, Rzym, 207 r.; *RIC* 4.1, nr 176;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 78
- II. 22. As, Karakalla, Rzym, 210 r.; *RIC* 4.1, nr 458;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 79
- II. 23. D, Kommodus, Rzym, 184 r.; *RIC* 3, nr 97 = *MIR* 18, nr 649;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 80
- II. 24. Au, Kommodus, Rzym, 186 r.; *RIC* 3, nr 128 = *MIR* 18, nr 692;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 80
- II. 25. Au, Kommodus, Rzym, 192 r.; *RIC* 3, nr 249 = *MIR* 18, nr 848;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 81
- II. 26. ÆM, Kommodus, Rzym, 182/183 r.; *MedR* 2, s. 68, nr 148, pl. 88.3 ♦ 81
- II. 27a. ÆM, Kommodus, Rzym, 190/191 r.; *MedR* 2, s. 64, nr 109, pl. 85.5 ♦ 82
- II. 27b. ÆM, Kommodus, Rzym, 190/191 r.; *MedR* 2, s. 63, nr 108, pl. 85.4 = *MIR* 18, nr 1142; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 82
- II. 28. D, Septymiusz Sewer, Rzym, lata 202—210; *RIC* 4.1, nr 259;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 102
- II. 29. Au, Klaudiusz, Rzym, lata 46—47; *RIC* 1, nr 33;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 103
- II. 30. S, Tytus, Rzym, 80 r.; *RIC* 2.1, nr 185;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 103
- II. 31. ÆM, Sewer Aleksander, Rzym, lata 222—235;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 104
- II. 32. ÆM, Gordian III (238—244), Rzym; *MedR* 2, s. 89, nr 22, pl. 104.5 ♦ 104
- II. 33. D, mennica obozowa, lata 49—48? p.n.e.; *RRC*, nr 443.1;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 110
- II. 34. Æ, Treveri, Gallia Belgica, ok. 45? r. p.n.e.; *RPC* 1, nr 501;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 110
- II. 35. D, Osca, 39 r. p.n.e.; *RRC*, nr 532.1 = Burgos, 1987, nr 1509;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 110
- II. 36. Æ, Iol, Mauretania, 27 r. p.n.e.—14 r. n.e.; *RPC* 1, nr 879;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 111
- II. 37. S, Antoninus Pius, Rzym, lata 140—144; *RIC* 3, nr 650;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 112
- II. 38. Æ, Iltirta, lata ok. 80—72 p.n.e.; Burgos, 1987, nr 1565;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 112
- II. 39. D, 45 r. p.n.e.; *RRC*, nr 472.1; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 113

- II. 40. Æ, Septymiusz Sewer (193—211), Nicopolis ad Istrum (Moesia Inf.); AMNG 1, nr 1327; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 115
- II. 41. D, Hadrian, Rzym, lata 128—129; RIC 2.3, nr 963; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 118
- II. 42. A/M, Numerian, Siscia, 283 r.; MedR 1, s. 11, nr 1, pl. 4.7 ♦ 120
- II. 43. Ant, Emilian, Rzym, 253 r.; RIC 4.3, nr 9; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 131
- II. 44. Ant, Filip junior (248—249), Ant; RIC 4.3, nr 251; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 131
- II. 45. Ant, Karynus, Rzym, lata 283—284; RIC 5.2, nr 248; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 131
- II. 46. Nominały rzymskie — wielkość krążków i ich proporcje na przykładzie monet Augusta RIC 1, Aug., nr 316 (Au), 51 (D), 387 (S), 434 (Dp), 160 (As), 246 (Sem), 420 (Qd); © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 135—136
- II. 47. D, Alex., 32 r. p.n.e.; RRC, nr 543.1; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 137
- II. 48. S, Trajan, Rzym, lata ok. 104/105—107; MIR 14, nr 203; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 140
- II. 49. Æ, Gallien, Aphrodisias, ok. 255—268; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 140
- II. 50. Æ, Gallien, Aphrodisias, ok. 255—268; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 140
- II. 51. ÆM, Laodicea ad Lycum (Phrygia), Karakalla, lata 214—217; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 142
- II. 52. Uczesania kobiece; Montfaucon, 1722, 3, pl. 24 ♦ 180
- II. 53. Wizerunki awersowe władców — schemat; Hiernard, 1997, s. 125 ♦ 181
- II. 54. Au, Gordian III, Rzym, 241—243; RIC 4.3, Gord. III, nr 108; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 212
- II. 55. Herkules Farnezyjski, Museo Archeologico Nazionale di Napoli, fot. A.A.K. ♦ 212
- II. 56. Didr, Lokroi Epizephyroi, lata ok. 275—274 p.n.e., BMCG Italy, Locri, s. 365, nr 15—17; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 230
- II. 57. Tetradr, Pergamon, Lizymach, ok. 282 r. p.n.e.; Thompson, 1968, nr 224; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 230
- II. 58. Æ, (C. Papirius Carbo), Bithynium, lata 62—59 p.n.e.; RG 1.2, s. 268, nr 1; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 231
- II. 59. ÆM, Antoninus Pius, Rzym, 139 r.; RMed 2, nr 8; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 232
- II. 60. Æ, Karakalla, Stratonicea (Caria), lata 198—209; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 240
- II. 61. Æ, Karakalla i Geta, Stratonicea (Caria), lata 209—211; © Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 240

- Il. 62.** Æ, Karakalla, Stratonicea (Caria), lata 98—209;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 241
- Il. 63.** Æ, Paestum, 2 poł. I w. p.n.e.; Crawford, 1971, nr 38;
© Classical Numismatic Group, Inc. ♦ 250
- Schemat 1.** Treści monet i medalionów —
zależności numizmatyczno-historyczne ♦ 130
- Tabela 1.** Funkcje i stan społeczny pracowników mennicy rzymskiej
na podstawie *CIL* 06.44 ♦ 28
- Tabela 2.** Popularne motywy ikonograficzne w mennictwie
prowincjonalnym ♦ 208
- Wykres 1.** Liczba *virtutes* w mennictwie imperialnym ♦ 159
- Wykres 2.** *Virtutes* — udział procentowy w imperialnym mennictwie
srebrnym i brązowym w latach 69—235 ♦ 160
- Wykres 3.** *Virtutes* — udział procentowy w mennictwie imperialnym
(*antoniniani/aureliani*) w latach 268—282 ♦ 160
- Wykres 4.** *Felicitas, pax, victoria* — udział procentowy w imperialnym
mennictwie srebrnym w latach 96—211 ♦ 161
- Wykres 5.** *Felicitas, pax, victoria* w mennictwie imperialnym w latach 98—117
Udział procentowy monet w skarbie z Marcianopolis ♦ 161
- Wykres 6.** *Felicitas, pax, victoria* w mennictwie imperialnym w latach 161—180
Udział procentowy monet w skarbie z Marcianopolis ♦ 162
- Wykres 7.** *Felicitas, pax, victoria* — udział procentowy w imperialnym
mennictwie srebrnym w latach 268—282 ♦ 162
- Wykres 8.** Liczba typów monetarnych w latach 199—30 p.n.e. ♦ 188
- Wykres 9.** Zróżnicowanie ikonografii monet republikańskich
(lata ok. 211—30 p.n.e.) ♦ 189
- Wykres 10.** Aluzje do przodków w mennictwie republikańskim ♦ 190
- Wykres 11.** Mennictwo prowincjonalne — liczba ośrodków menniczych ♦ 205

Agata A. Kluczek

Ex nummis historia

Les essais sur les images numismatiques dans les études sur l'histoire de la Rome antique

Résumé

Ex nummis historia... est une publication dans laquelle, tout en reconnaissant l'importance communicative et idéologique des monnaies et des médaillons dans la vie sociopolitique de l'Empire romain, on a présenté le potentiel des sources numismatiques permettant de découvrir l'histoire de la Rome antique. Les « monuments » numismatiques ont avant tout un trait exceptionnel, à savoir l'élément de l'actualité qui y est ancré. Ils sont à la fois une particule de l'Ancien Monde et son « témoin ». Ils documentent la vie des communautés concrètes qui s'en servaient, et celle des autorités et des élites qui les produisaient. Pour cette raison, ils procurent le savoir sur la réalité dans laquelle ils fonctionnaient et qu'ils relataient d'une manière qui leur était propre. Bien sûr, les représentations et les inscriptions placées sur les pièces numismatiques étaient liées à l'État, aux autorités et, plus amplement, à la société et à ses élites. Ils ne sont pas chargés de l'interprétation autre que celle résultant des activités des émetteurs qui ont transformé une particule de la réalité antique — importante pour eux-mêmes — en ces représentations et slogans. Une telle fraîcheur documentaire gardent même ces pièces numismatiques que l'on dotait d'images et d'inscriptions utilisées déjà auparavant et quelque part ailleurs. Cela étant, cette pérégrination des motifs dans le temps ou dans l'espace suggère d'apprécier un thème donné qui changeait sa valeur, acquérait une nouvelle signification, en renaissant soit à une époque différente soit dans différents endroits ou milieux.

Du nombre considérable de monnaies et de médaillons — en tant qu'outils de la communication sociopolitique, porteurs d'éléments idéologiques et documents contenant des informations sur l'Empire romain et de ses habitants codifiées d'une façon particulière — résulte une grande valeur des sources numismatiques dans les analyses historiques contemporaines sur l'histoire romaine.

Dans la présente publication, on s'intéresse à l'aspect nummographique des monnaies et des médaillons, donc à celui se rapportant aux informations incluses sur l'inscription et sur l'iconographie gravées sur les pièces numismatiques. On a omis leur valeur incontestable dans les études de l'économie romaine ainsi que l'aspect nummométrique concernant différentes mesures des émissions monétaires et des pièces numismatiques concrètes.

Dans le livre, on a discuté, *primo*, la manière dont les émetteurs romains des monnaies et des médaillons transmettaient, sous forme de représentations numismatiques, les éléments de la réalité environnante et de la tradition acceptée, ainsi que les formules, en particulier celles liées à l'iconographie, auxquelles ils se référaient en caractérisant les valeurs, les événements et les personnages qui étaient importants pour eux-mêmes. *Secundo*, on a présenté les méthodes qui peuvent permettre de déchiffrer les contenus idéologiques des pièces numismatiques et de les utiliser pour approfondir le savoir sur l'histoire romaine : politique, sociale et culturelle.

Les questions susmentionnées ont été organisées en quatre parties. Dans la première, (*Pièce numismatique « in se », ses créateurs, ses créateurs, et le pouvoir et l'histoire*), en s'appuyant sur les sources de différentes catégories (littéraires, épigraphiques, numismatiques, iconographiques), on a essayé de repérer ce que les anciens eux-mêmes ont transmis à propos de celui qui créait ces pièces numismatiques et comment il le faisait. Dans ce domaine, une attention particulière ont attiré le collège des triumvirs monétaires (*Illviri auro argento aere flando feriundo*) et les membres de la *familia monetalis*. En se référant à l'imagerie dans le monnayage, on a présenté de façon synthétique les représentations de la Monnaie. En plus, on a prêté attention aux mentions sur les œuvres des auteurs anciens, qui prouvent que les habitants de l'Empire apercevaient parfois les représentations concrètes placées sur les pièces numismatiques, ils cherchaient leur genèse, et parfois ils les interprétaient pertinemment ; ils ont aussi remarqué le rapport entre l'émission des monnaies et/ou la représentation sur les pièces numismatiques et le pouvoir exercé par les empereurs ou auquel aspiraient les prétendants.

La deuxième partie, (*Création de la représentation numismatique*), concerne les méthodes, les moyens et les exemples singuliers de changer en représentations numismatiques les éléments importants de la réalité environnante et de la tradition acceptée, aperçus par les émetteurs. Dans cette partie du livre, on a essayé aussi de démontrer les règles du langage spécifique de la numismatique, « langage pictural » et sa « grammaire ». Cela concerne avant tout les tentatives de définir la relation structurale et logique entre, d'une part, le matériel iconographique traité dans son ensemble et ses « morphèmes » et, d'autre part, le contenu de l'inscription.

Dans la suite du travail, on a discuté le système significatif des modèles graphiques, commun avec d'autres monuments de l'art, élaboré et perpétué durant des années et appliqué dans l'Empire romain sur les pièces numismatiques. Sur cette toile de fond, on a présenté la problématique des représentations ou des slogans qui apparaissent dans des cas isolés et dans d'autres cas, étant l'effet des erreurs commises par les graveurs. Pourtant, dans le monnayage romain, on peut apercevoir — plus souvent que les *curiosa* monétaires — les topoï et les conceptions qui étaient employés à différentes périodes de l'histoire et dans différentes parties de l'État romain, mais aussi les représentations communes avec celles que les émetteurs étrangers employaient sur leurs propres monnaies. Somme toute, les représentations et les légendes dans l'Empire romain constituaient un « patchwork » idéologique et génétique. D'un côté, ils exprimaient l'unité, la communauté politique de tout ce qui était soumis aux autorités romaines, de l'autre, tout en étant universellement employés, ils dépassaient les frontières culturelles présentes dans le monde romain. On peut les saisir comme une sorte de pont idéologique entre différents centres géographiques, différents milieux culturels et différents moments historiques. En outre, c'est surtout dans la sphère des représentations placées sur les pièces numismatiques qu'il faut chercher la *koinè* iconographique.

Dans la partie suivante, *Interprétation ou compréhension de la représentation numismatique*, on a présenté les questions du symbolisme et de la plurivocité des représentations numismatiques, leur littéralité par rapport au caractère abstrait. On a démontré que la monnaie et la médaille, dans la perspective nummographique, comprennent trois niveaux de composition, et, par conséquent, au moins trois possibilités et nécessités interprétatives. Ce sont : la visualisation simple et la description d'un élément choisi de la réalité antique, le sens originel manifesté d'une manière directe, les connotations secondaires, c'est-à-dire le sens des inscriptions et des iconographies dissimulé dans les associations non évidentes.

On a discuté aussi différentes méthodes d'analyser le matériel numismatique, employées dans le travail de recherche de l'historien de la Rome antique. Parmi elles, on peut ranger : la distinction des contenus idéologiques originaux et individualisés se trouvant dans les représentations numismatiques ; la prise en considération du nombre de types monétaires concrets, leur classification en groupes et en catégories thématiques ; l'application dans l'analyse et dans l'interprétation

des représentations numismatiques des éléments du travail de l'historien d'art. On a défini aussi quelques types de démarches (procédés analytiques) concernant l'analyse des contenus des pièces numismatiques romaines : analyses descriptives, études numismatiques *sensu stricto*, analyses stylistiques, études historiques et études iconographiques. Elles démontrent la diversité des moyens d'analyser le matériel numismatique et différentes attentes liées à leurs analyses et interprétations.

Dans la quatrième partie, (*Pièce numismatique, Art et Histoire*), on a caractérisé les conceptions liées au droit et au revers dans le monnayage romain de l'époque de la République et de l'Empire. D'abord, on a présenté l'évolution des représentations du droit, en commentant les transformations de l'image de l'Empereur et d'autres personnes montrées sur les droits. Ensuite, on a indiqué les motifs thématiques principaux dans le monnayage romain qui se sont trouvés notamment sur les revers des monnaies républicaines, impériales et provinciales. La présentation synthétique des aspects idéologiques dans le monnayage romain a permis d'évaluer l'utilité du matériel numismatique quant à l'étude de certaines sphères de la vie politique et sociale de l'Empire et de ses habitants, aussi bien ceux qui étaient éminents, dont les *res gestae* ont été accompagnés de slogans et d'images sur les pièces numismatiques, que ceux restant anonymes. Les informations placées sur les pièces numismatiques donnent la possibilité de connaître les aspects de la sphère politique, religieuse et sociale, de la relation centre — élites provinciales, mais aussi de quelques phénomènes se situant dans la vie quotidienne ordinaire des habitants de l'Empire. Les pièces numismatiques étaient également l'outil dont on se servait dans l'État romain pour pratiquer la politique de la mémoire. C'est l'effet de la relation de la Monnaie avec les *memoria* et le résultat d'honorer sur les monnaies les héros, les politiques et les empereurs choisis, ainsi que les personnes de leur entourage, de leur vivant ou après leur mort, ou — bien au contraire — de détériorer leurs images (*damnatio memoriae*).

Dans la partie suivante du livre, les représentations numismatiques ont été commentées dans le contexte de leur esthétique et de leur relation avec l'art antique et d'autres monuments de l'époque. Dans ce domaine, une place particulière occupent les médaillons, qui, vu leur valeur artistique et leurs répliques dans l'iconographie des œuvres d'art, ont été appelées non sans raison le « musée portable des beaux-arts ».

Le livre a un caractère théorique et problématique. Par principe, il réalise aussi la dimension propédeutique, tout en constituant l'introduction aux analyses et aux interprétations du matériel numismatique. Ce sont uniquement les questions choisies que l'on a illustrées à l'aide des exemplifications numismatiques ; en revanche, on a essayé de présenter l'image la plus large possible des relations des « monuments » numismatiques avec l'histoire romaine. Les pièces numismatiques transmettent une version simplifiée de l'époque antique, construite à base d'éléments sélectionnés, faisant partie, parfois, des associations concernant tout l'État, parfois, des valeurs acceptées dans des ensembles de personnes plus restreints et de groupes se souciant de leur propre prestige ou de leur importance dans l'Empire.

Plus d'une fois, on a remarqué dans le livre que, en analysant et en interprétant les sources numismatiques, il est indispensable de repérer et de prendre en considération la distance temporelle et culturelle entre l'Antiquité et l'époque contemporaine. Ici, sont donc importants : la connaissance et la compréhension de la convenance, c'est-à-dire le langage spécifique des pièces numismatiques ; la mise en ordre et la description des associations que l'on y a trouvées ; la meilleure connaissance possible de l'histoire et de la culture, y compris aussi bien la tradition écrite que la tradition iconographique, dont le produit sont les pièces numismatiques analysées ; et aussi le savoir le plus large possible sur l'idée originelle que l'on transformait en un slogan et en une représentation concrets sur les monnaies ou les médaillons. De la nature des sources numismatiques il résulte que, dans les études sur l'histoire romaine, elles ont, d'habitude, une moindre valeur quand on découvre de nouveaux faits et de nouvelles connexions d'événements. Quoiqu'il y ait des exceptions, les analyses des matériels numismatiques concernent le plus souvent les faits et les phénomènes qui

sont connus grâce à d'autres matériels, surtout les sources littéraires, qui apparaissent parallèlement ou plus tard. Ici, les monnaies et les médailles ne sont, en général, qu'un matériel complémentaire. Pourtant, elles donnent elles-mêmes un écho numismatique de ces événements et de ces procédés. En plus, le contexte idéologique, à l'analyse duquel elles procurent un matériel de bonne qualité, permet de mieux comprendre la complexité de l'histoire romaine. Cela est possible malgré les limitations naturelles des sources numismatiques, l'ambiguïté et la plurivocité de leurs contenus, son caractère répétitif, sa banalité, son schématisme et sa simplification.

Il est vrai que les pièces numismatiques cachent beaucoup de faits aux chercheurs, mais même si certaines idées leur échappent, il s'avère que les informations non entièrement interprétées, les images non complètement déchiffrées et les associations non pleinement reconnues sont utiles à ce que l'on puisse connaître l'histoire de la Rome antique. En plus, ce sont les travaux de bien des générations de chercheurs qui contribuent à augmenter ce savoir : ceux-là posent aux sources numismatiques des questions de plus en plus variées et obtiennent différentes réponses.

Agata A. Kluczek

Ex nummis historia

Sketches on numismatic images in the studies of the history of ancient Rome

S u m m a r y

Ex nummis historia... is a study which, while recognising the communicative and ideological importance of coins and medallions in the socio-political life of the Roman Empire, presents the potential of numismatic sources for uncovering the history of ancient Rome. Above all, numismatic artefacts have the unique characteristic of their inherent element of actuality. They are both a part of the ancient world and its "witness." They document the life of specific communities that used them, as well as the authorities and elites that produced them. Therefore, they provide knowledge about the reality in which they functioned and which they reported in their own way. After all, the images and inscriptions placed on numismats were connected with the state, the authorities, and more broadly with society and its elites. They are unencumbered by any interpretation other than that resulting from the actions of the issuers, who transformed a perceived and important for them piece of ancient reality into these images and slogans. Such documentary freshness is preserved even in those numismats which bear images or inscriptions already used earlier and elsewhere. This wandering of motifs in time or space suggests an appreciation of a given theme, which changed its value and acquired a new meaning, being reborn either in a different period, place or environment.

The significant role of coins and medallions — as tools of socio-political communication, carriers of ideological content and documents preserving information about the Roman Empire and its inhabitants encoded in a specific way — results from the great value of numismatic sources in modern historical analyses of Roman history.

The publication focuses on the nummographic field of coins and medallions, i.e. that relating to information given in inscriptions and iconography placed on numismats. It omits their unquestionable value in the study of Roman economics and the nummometric plane concerning various measurements of monetary issues and specific numismats.

The book discusses, *primo*, the way in which Roman coin and medallion issuers transmitted into numismatic imagery elements of the reality around them and the tradition they recognized, and the formulas, especially the iconographic ones, to which they resorted when characterizing values, events and figures important to them. *Secundo*, methods are presented which may help to read the ideological content of numismats and use them to deepen the knowledge of Roman political, social, and cultural history.

The problems mentioned above are arranged in the book in four parts. In the first one (*Numismat "in se", its creators, power and history*) an attempt has been made to extract from sources of various categories — literary, epigraphic, numismatic, iconographic — what the ancients themselves passed on about who and how created ancient numismats. In this respect, money triumvirs (*IIIviri*

auro argento aere flando ferundo) and members of the *familia monetalis* have been discussed in a synthetic way. In addition, attention has been drawn to references in the works of ancient authors, which testify to the fact that the inhabitants of the empire sometimes noticed specific depictions placed on numismats, searched for their genesis, and sometimes accurately interpreted them; they also noted a connection between the issuance of coins and/or depictions on numismats and the power exercised by emperors or the power to which contenders aspired.

The second part (*Creating the numismatic image*) deals with methods, ways or single examples of turning important and perceived by the issuers particles of their surrounding reality and acknowledged tradition into numismatic images. This part of the book also attempts to indicate the rules of the specific language of numismatics, the “pictorial language” and its “grammar”. In particular, this concerns the attempts to define the structural-logical connection between the iconographic material taken as a whole and its “morphemes” and the content of the inscriptions.

Further on, the meaning system of specific graphic templates, developed and established over the years, used in the Roman Empire on numismats, and common with other art monuments, is discussed. Against this background, the problem of imagery or slogans occurring in individual cases and others being the result of simple mistakes made by engravers is presented. In Roman minting, however, more often than monetary *curiosa* one can notice toposes, solutions which were used in different periods of history and in different parts of the Roman state, as well as images common with those used on their coins by foreign issuers. Summing up, images and legends in Roman minting formed a textual and genetic patchwork. On the one hand they expressed unity, political community of what was subject to Roman power, on the other — being commonly used, they crossed cultural barriers present in the Roman world. They can be understood as a kind of ideological bridge between different geographical centres, different cultural backgrounds and different historical moments. At the same time, it is especially in the sphere of images placed on numismats that the *iconographic koinè* should be seen.

The next part — *(Re)reading, or (re)understanding the numismatic image* — presents the issues of symbolism and ambiguity of numismatic images, their literalness in contrast to abstractness. It has been pointed out that a coin and a medallion in nummographic terms contain three layers of composition, and consequently at least three interpretative possibilities and necessities. These are a simple visualisation and description of a selected element of ancient reality, a directly manifested primary sense, and secondary connotations, i.e. the sense of the content of the inscription and iconography hidden in non-obvious associations.

Various methods of analysing numismatic material used in the research work of historians of ancient Rome are also discussed. These include extracting original and individualized ideological content from among numismatic images, considering the number of specific coin types, their classification into groups and thematic categories, applying elements of art historian's methodology in the analysis and interpretation of numismatic images. Several types of proceedings (research procedures) towards the content of Roman numismatic coins have also been defined: descriptive analyses, numismatic studies *sensu stricto*, stylistic analyses, historical studies and iconological studies. These show the variety of approaches to numismatic material and the different expectations associated with their analyses and interpretations.

In the fourth part — *Numismat, Art and History* — obverse and reverse solutions in Roman minting of the Republic and Empire eras are characterized. First, the evolution of obverse imagery is presented, commenting on the transformations of the image of the emperor and other characters shown on obverses. Next, the main thematic motifs in Roman minting are indicated, which were used mainly on the obverses of republican, imperial and provincial coins. Synthetic presentation of ideological aspects in Roman minting served to assess the usefulness of numismatic material for studying certain spheres of political and social life of the empire and its inhabitants, both

prominent ones, whose specific *res gestae* were honoured with slogans and images on numismats, and anonymous ones. The content of the numismats makes it possible to learn about aspects of the political, religious and social sphere, about relations between the centre and the provincial elites, but also about certain phenomena in the ordinary everyday life of the inhabitants of the empire. Numismats were also an instrument of the Roman state's memory policy. This is the result of the link between coinage and *memoria* and of honouring on coins selected heroes, politicians, emperors and people close to them during their lives or after their death, or — on the contrary — destroying their images (*damnatio memoriae*).

Further on, numismatic images are commented on in the context of their aesthetics and their connection with ancient art and its other monuments. On this plane, a special place was occupied by medallions, which, given their artistic value but also the replication of works of art in their iconography, were called “a portable museum of fine arts” not without reason.

The study has a theoretical and problem-based character. By definition, it also has a propaedeutic dimension, providing an introduction to the analysis and interpretation of numismatic material. Only selected issues are illustrated by numismatic exemplifications, and instead an attempt has been made to sketch as broad a picture as possible of the connections between numismatic monuments and Roman history. Numismats convey a simplified version of ancient history, constructed from selected elements, sometimes belonging to the circle of state-wide associations, and sometimes to values recognized in smaller groups of individuals and groups concerned with their own prestige or importance in the empire.

It is repeatedly pointed out in the book that it is essential when analysing and interpreting numismatic sources to perceive and take into account the time-cultural distance between antiquity and the present day. Essential here, therefore, are learning and understanding the conventions, i.e. the specific language of numismats, organizing and describing the associations found in them, the best possible knowledge of history and culture, including both written and iconographic traditions, of which the analysed numismats are an outgrowth, as well as the broadest possible knowledge of the original idea that was transformed into a specific slogan and depiction on coins or medallions. It follows from the nature of numismatic sources that in the study of Roman history they are usually of less value when uncovering new facts and otherwise unknown connections between events. Although there are exceptions, most often analyses of numismatic materials concern facts and phenomena that are known from other materials, especially literary sources, which were created simultaneously or later. On this point coins and medallions are usually only complementary material. However, they themselves provide a numismatic reverberation of these events and processes. Moreover, the ideological context for the exploration of which they provide good quality material allows a fuller understanding of the complexity of Roman history. This is despite the inherent limitations of numismatic sources, the ambiguity or polysemy of their content, its repetition, banality, schematism, and simplification.

It is true, however, that numismats conceal a lot from researchers, but even if they miss certain contents, these incompletely read information, deciphered images and recognized associations are useful in learning about the history of ancient Rome. All the more so as this knowledge consists of the output of generations of researchers who have been asking numismatic sources various questions and have been obtaining different answers.

Na okładce: *ÆM*, Kommodus, Rzym, lata 187–188; *MIR* 18, nr 1127.

Na stronach działowych: część I: *D*, Rzym, 46 r. p.n.e.; *RRC*, nr 464.2 (il. 8); część II: *D*, Aug., Rzym, 16 r. p.n.e.; *RIC* 1, Aug., nr 362 (il. 17); część III: *ÆM*, Laodicea ad Lycum (Phrygia), Karakalla, lata 214–217; *BMCG* Phrygia, Laodicea, s. 316, nr 227 (il. 51); część IV: *ÆM*, Antoninus Pius, Rzym, 139 r.; *RMed* 2, nr 8 (il. 59). Wykorzystane fotografie monet pochodzą ze zbiorów: © Classical Numismatic Group, Inc.

Redaktor **Barbara Jagoda**

Korektor **Joanna Zwierzyńska**

Projektant okładki, układu typograficznego oraz łamanie **Paulina Dubiel**

Redaktor inicjujący **Michał Kompała**

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.07.2022:

Copyright © 2021 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzysiamy otwartą naukę

Od 1.08.2022 publikacja dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa (CC BY-SA 4.0).

Wersja elektroniczna zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-0852-0572>

Kluczek, Agata Aleksandra

Ex nummis historia : szkice o obrazach numizmatycznych w badaniach nad dziejami starożytnego Rzymu / Agata Aleksandra

Kluczek. - Katowice : Wydawnictwo

Uniwersytetu Śląskiego, 2021

DOI <https://doi.org/10.31261/PN.4020>

ISBN 978-83-226-4026-5

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-4027-2

(wersja elektroniczna w kolorze)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: **21,0**. Liczba arkuszy wydawniczych: **21,0**. PN **4020**. Cena **89,90 zł** (w tym VAT). Publikację wydrukowano na papierze **Alto Creme** 80 g/m², vol. 1.5. Do składu użyto krojów pisma **Karmina**, **Karmina Sans** (autorstwa Veroniki Burian & José Scagliogno / TypeTogether) oraz **Essay Text** (autorstwa Stefana Ellmera / TypeTogether). Druk i oprawę wykonano w drukarni Volumina.pl Daniel Krzanowski (ul. Księcia Witolda 7—9, 71-063 Szczecin)

Cena 89,90 zł (w tym VAT)

ISBN 978-83-226-4027-2

9 788322 640272

Kup książkę

Więcej o książce

